

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

**TÉMA HOLOCAUSTU
V SEDMIRAMENNÉM SVÍCNU**

**THE TOPIC OF HOLOCAUST
IN SEDMIRAMENNÝ SVÍCEN**

– BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE –

OLOMOUC 2013

Vypracovala: Iveta Koubková

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ O AUTORSTVÍ

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou bakalářskou práci na téma: „Téma holocaustu v díle Josefa Škvoreckého“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne .....

.....

Iveta Koubková

PODĚKOVÁNÍ

Za vedení této práce děkuji Prof. PhDr. Tomáši Kubíčkovi, Ph.D.

OBSAH

Úvod /7

1 Literární kontext /9

2 Sedmiramenný svícen /11

2.1 Rámcové vyprávění – synopse /12

2.1.1 Vypravěč /13

2.1.2 Čas /15

2.1.3 Prostředí /16

2.1.3.a Rebeččin pokoj /17

2.1.3.b Gójimský byt /17

2.1.3.c Jezero /18

2.1.4 Výrazné motivy /18

2.1.4.a Motiv hrníčků /18

2.1.4.b Motiv lucerny /18

2.1.4.c Motiv cesty, nádraží /18

2.1.4.d Motiv brány /19

2.1.4.e Transport na svátek šabat /19

2.1.4.f Motiv požírajících se sumců /20

2.1.4.g Motiv kávy a cukroví /20

2.1.4.h Motiv pomsty /20

2.1.5 Postavy /21

2.1.5.a Rebekka a Danny /21

2.1.5.b Strážmistr Baloun /24

2.1.5.c Němci /25

2.1.5.d Rebeččin bratr Leo /26

2.1.5.e Paní Růžičková /27

2.2 Analýza jednotlivých povídek /28

2.2.1 Synopse /29

2.2.1.a Můj strýček Khon /29

2.2.1.b Pan doktor Strass	/29
2.2.1.c Pan učitel Katz	/30
2.2.1.d Příběh pro Rebekku	/30
2.2.1.e Mifinka a Bob Zabiják	/31
2.2.1.f Příběh o Kukačce	/31
2.2.1.g Eine Kleine Jazzmusik	/32
2.2.2 Čas	/32
2.2.3 Můj strýček Khon jako kategorie vypravěče	/34
2.2.3.a Komparace s ostatními povídkami	/35
2.2.4 Pan doktor Strass jako obraz prostředí	/37
2.2.4.a Obraz ordinace jako metoda kontrastu	/38
2.2.4.b Popis dopravního prostředku	/40
2.2.4.c Změna prostředí	/41
2.2.4.d Podrobnější komparace s ostatními povídkami	/41
2.2.5 Pan učitel Katz jako téma holocaustu	/44
2.2.5.a Komparace s ostatními povídkami	/47
2.2.6 Příběh pro Rebekku jako téma pseudovlastenectví a pseudohrdinství	/51
2.2.6.a Komparace s ostatními povídkami	/53
2.2.7 Mifinka a Bob Zabiják jako téma pomsty	/53
2.2.7.a Liehmova pomsta ve srovnání s pomstou Roberta Löbla	/54
2.2.7.b Komparace s ostatními povídkami	/55
2.2.8 Příběh o Kukačce jako způsob výstavby postav	/57
2.2.8.a Pojmenování postav	/58
2.2.8.b Promluva postav	/59
2.2.8.c Popis projevu postav	/61
2.2.8.d Jednání postav	/62
2.2.8.e Popis očí a výrazu postav	/67
2.2.9 Eine Kleine Jazzmusik jako téma jazzu	/68
2.2.9.a Téma jazzu	/69
2.2.9.b Maskování Bandité Rytmu jako symbol revolty	/71
2.2.9.c Komparace s ostatními povídkami	/72
2.3 Rámcový text ve vztahu k povídkám	/73

Závěr /74

Summary /77

Anotace /78

Seznam pramenů a literatury /79

ÚVOD

Během svého studia na vysoké škole jsem se seznámila s dílem českého prozaika, scenáristy, esejisty, ale také nakladatele Josefa Škvoreckého, jehož texty mě zaujaly svou přístupností a přirozeným jazykem, ale i příběhy, které jsou vyprávěny prostě, živě a barvitě. Navíc mě oslovila i skutečnost, že v jeho díle představuje neodmyslitelnou součást téma šoa, a proto jsem se rozhodla věnovat svou bakalářskou práci souboru Sedmiramenný svícen.

Škvorecký začal publikovat v době, kdy se v české literatuře postupně nově probouzel zájem o válečnou tematiku. Pozornost na sebe strhl již knižním debutem *Zbabělci*, který válku, respektive její samotný závěr, také tematizoval. Jde o text psaný už na sklonku čtyřicátých let 20. století. Škvorecký v něm ale anticipoval způsob, jak bude válka reflektována v české literatuře o desetiletí později.

Téma židovského osudu a holocaustu bylo v české literatuře rovněž ztvárněno poprvé již ve druhé polovině čtyřicátých let dvacátého století, tedy záhy po skončení války. Řadu bezprostředních reakcí či svědectví tohoto traumatu zprostředkovaly dokumenty typu deníků či vzpomínkových svědectví, jako *Továrna na smrt* (1947) Oty Krause a *Ericha Schöna, Deník 1938–1945* Helgy Weissové (2012), *Dopis Alexandrovi* (2010) od Renaty Laxové a další. Následně se začala tématu věnovat i fikční literatura. Mezi významná díla tohoto období a první vlny zájmu o tuto tematiku patří například *Život s hvězdou* (1949) Jiřího Weila, který později inspiroval řadu autorů v zájmu o problematiku židovského osudu za války.

V období padesátých let došlo k cílenému utlumení tohoto tématu v literatuře. Důvody byly zřejmé i z přijetí, kterého se dočkala Weilova novela. Kniha totiž neodpovídala dobově protežovanému obrazu války a hrdinství, navíc i pronásledování židovského etnika v období nacistické totality vykazovalo jistou míru podobnosti s aktuálně existujícími lágry, v nichž končili odpůrci komunistického režimu. Knihy věnované židovskému osudu za války by tak mohly fungovat jako paralela k české realitě padesátých let, což mohlo být jistě vnímáno jako nechtěné.

Teprve politické a společenské procesy, které probíhaly v české realitě od přelomu padesátých a šedesátých let, způsobily, že i tato tabuizovaná oblast se dočkala zvýšené pozornosti. O tomto období proto mluvíme jako o druhé vlně literatury tematizující válku. Kontext, do něhož téma vstupuje, je však už radikálně odlišný od toho, který poznamenal podobu první vlny a to nejenom na rovině příběhů, ale i v podobě výrazových prostředků, které utvářejí fikční světy dobové prózy. Kontext šedesátých let je kontextem, kdy se do české literatury znovu vrací postupy moderní prózy, které s sebou přinášejí i konvolut tradičních moderních témat – zájem o existenci člověka, o mezní situace, o rozpad světa atd. Je logické, že i znovuobjevené téma války se stane součástí nové situace literatury.

Zběžně můžeme konstatovat, že se na podobě této druhé vlny podepsal i větší časový odstup od traumatických válečných událostí. Estetická funkce textů byla díky využitým stylistickým a jazykovým prostředkům výraznější a nechyběl ani etický apel, směřující ovšem k současnému člověku šedesátých let. Autoři se také zaměřili více na psychologii postav, vykreslení jejich charakterů a časový odstup umožnil proměnu hodnocení minulosti a její reflexe.

To je situace, do níž vstupují i texty Josefa Škvoreckého, bude nás proto zajímat, jak s touto situací rezonují, jaké společné rysy s dobovou tvorbou mají, ale především nás bude zajímat individuální podoba Škvoreckého fikčních světů, o jejichž analýzu máme v úmyslu se pokusit.

1 LITERÁRNÍ KONTEXT

Téma židovského osudu se v šedesátých letech stane jednou z dominant autorského zájmu a najde nespočet reprezentací například v dílech Ladislava Fukse (Pan Theodor Mundstock, Mí černovlasí bratři...), Arnošta Lustiga (Noc naděje, Démanty noci...) a dalších.

Nešlo přitom zřetelně jen o zobrazení událostí již dávno minulých, ale příběhy pronásledování Židů byly využity i jako paralela české reality v období nedávné zkušenosti s jiným typem totalitní moci.

Šoa se stalo jedním z důležitých dobových námětů nejenom pro prózu, ale i například pro film. „Zájem o židovskou problematiku a podíl spisovatelů židovského původu na českém literárním vývoji poválečného období je obrovský [...] Tematika okupační, či příběhy zasazené do koncentračního tábora [...] vytvářejí nový literární obraz, který od reportážní syrovosti (F. R. Kraus) přechází k prokreslení společenských a nakonec i psychologických a ‚iracionálních‘ zdrojů zla.“¹

Příčiny tohoto opětovného zájmu o válečnou tematiku popisuje Aleš Haman ve své studii *O tak zvané „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře*: „Nepochybně tu působila i vnější ‚objednávka‘ společenská, projevy nacistického revanšismu, signalizující nové nebezpečí pro evropské národy, obnova fašistického militarismu v těsném sousedství našich hranic a hlasy rasové a národnostní nenávisti namířené především proti mírovému úsilí socialistických zemí. To vše jistě vyvolalo v umělcích reminiscenci na nedávno minulé utrpení a hrůzy a vyburcovalo je to k tomu, aby vyslovili své varovné slovo.“²

---

¹ GLOSÍKOVÁ, Viera - SCHULZ, Antonín B. - MIKULÁŠEK, Alexej. *Literatura s hvězdou Davidovou : slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Praha : Votobia, 1998. s. 21.

² HAMAN, Aleš. O tak zvané „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře. In : *Česká literatura*. č. 4, r. 9, 1961, s. 513-514.

Mezi charakteristické znaky literatury tohoto období patří obraz zážitků převážně mladého člověka, který pátrá po smyslu života v době okupace a postupně myšlenkově dozrává. Dalším rysem je také nerománovost děl, spisovatelé využívají zejména forem novely či povídky. Odklání se od heroických příběhů a u některých autorů dochází k minimalizaci děje (například Arnošt Lustig se zaměřuje především na dramatický boj uvnitř člověka).

Haman dále píše, že hlavní snahou autorů „druhé vlny“ je „vycházet z bezprostředního a hlubokého prožitku [...] jde převážnou většinou o autory téže generace, pro které [...] byla okupace zkouškou zralosti, a tedy dobou nejhlubších zážitků [...] hlavní příčinou [...] byla [...] potřeba sblížit literaturu se skutečností.“³

Mezi autory této generace patří právě i Josef Škvorecký. Pro jeho tvorbu je příznačné, že vychází z vlastních zážitků, ač se nejedná o spisovatele židovského původu. Mezi jeho přátele však často patřili právě Židé, které ve svých dílech ztvárňuje a prostřednictvím nichž nám přibližuje židovský osud. Zaměřuje se tak na existenciální otázky, na témata degradace, pomsty, nacionalismu či milosrdenství.

---

³ HAMAN, Aleš. O tak zvané „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře. In : *Česká literatura*. č. 4, r. 9, 1961, s. 519-520.

2 SEDMIRAMENNÝ SVÍCEN

První z textů, které Škvorecký věnuje tematice šoa, vznikl už na konci padesátých let. Jde o příběhy, které byly později shrnuty do souboru *Sedmiramenný svícen*, v němž najdeme texty psané v letech 1957–1963. K židovské tematice explicitně odkazuje už samotný název „Sedmiramenný svícen“⁴. V souboru navíc sedm ramen tohoto svícnu referuje k sedmi povídkám o obětech holocaustu.

Soubor byl poprvé vydán roku 1964⁵ a v analýze budeme vycházet právě z tohoto prvního vydání. Kromě toho vyšel roku 1969 také ve výboru *Hořkej svět*, avšak v jiném uspořádání.

Jednotlivé povídky, každá s vlastním titulem, jsou rámovány rozhovorem Dannyho (autorova alter ega, které se objevilo už ve Škvoreckého prvotině *Zbabělci*) a Rebekky, který funguje jako „vnější text“⁶ navíc odlišený kurzivou.

Ještě před začátkem vyprávění se nachází dedikace: „*Těm dávno mrtvým, těm dávno zapomenutým*“⁷ a dále motto ze Starého zákona, konkrétně z Kazatele 4:1: „*...viděl jsem slzy křivdu trpících, ježto nemají potěšitele, ani moci k vyjití z ruky těch, kteříž je sužují...*“⁸ Už tato slova předznamenávají, co je hlavním tématem díla a současně podmiňují čtenářský postoj k následujícímu textu. V jednotlivých povídkách se pak objevují postavy, které většinou tragicky zahynou v koncentračním táboře, nebo jsou poznamenány zkušeností holocaustu. Čtvrtá povídka je však výjimkou, místo židovské tematiky se zde autor zaobírá spíše českým odbojem.

V případě povídek Příběh pro Rebekku, Mifinka a Bob Zabiják tvoří dialogy Dannyho a Rebekky úvod k následujícím příběhům: „*Rebekko, hele, řekl jsem, pojd'*

---

⁴ Sedmiramenný svícen neboli hebrejsky menorah, se jako symbol judaismu a izraelského národa stal také jeho státním znakem, viz PAVLÁT, Leo. *Židé – dějiny a kultura*. Praha : Židovské muzeum Praha, 2005. s. 114.

⁵ ŠPIRIT, Michael. Vzpomínky o zkáze. Přítomnost a eliminace šoa u Josefa Škvoreckého. In: *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha : Akropolis, 2011, s. 228.

⁶ Tamtéž, s. 237.

⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 7.

⁸ Tamtéž, s. 7.

*sem, nebud' už smutná, heled', něco ti povím a vyprávěl jsem jí příběh...*⁹ (následuje povídka Příběh pro Rebekku), „*A já si vzpomněl na jiný příběh.*“¹⁰ (následuje povídka Mifinka a Bob Zabiják). Dialog tak hraje funkci rámcového vyprávění a současně poskytuje významové předěly i spoje mezi jednotlivými příběhy.

2.1 RÁMCOVÉ VYPRÁVĚNÍ – SYNOPSE

Rámcové vyprávění, reflektující situaci vyprávějící Rebekky, doplňuje sedm povídek o psychologickou stránku a vědomí odstupu. Nejedná se zde o zobrazení osudu obětí, ale o vylíčení zkušenosti návratu a přežití koncentračního tábora. Proto je rámcové vyprávění více prolnuté psychologii a popsáním pocitů Rebekky. Jazyk jejích replik je přitom jazykem, který upomíná na Škvoreckého teenagery ze *Zbabělců*, obsah výpovědi je však v radikálním rozporu. Což je jeden z důležitých významových rozporů, které umocňují Rebeččino vyprávění.

Hlavní dějovou linii rámcového vyprávění tvoří tedy dialog mezi Dannym a Rebekkou. Oba protagonisté si navzájem sdělují své zážitky, jejichž srovnání autor využívá k tomu, aby vynikly odlišné životní zkušenosti českého chlapce a židovské dívky během okupace a po ní.

Každá z těchto dvou postav je v narativu ve funkci vypravěče. Rebekka vypráví o své cestě do transportu a o setkání se spolužačkou Malinovou, o osudu svého bratra, jehož zabili Němci, velmi okrajově se zmiňuje o pobytu v koncentračním táboře, ale nejmórněji je ztvárněna její zkušenost po návratu zpět do rodného města K. Rebeččiny zážitky jsou ztvárněny prostým a jednoduchým stylem. Silný emoční zážitek čtenář zažívá díky tomu, že autor vedle sebe klade výpovědi dvou lidí, které stihl naprosto odlišný osud. Nejlépe toto tvrzení dokládají dvě scény spojené motivem kina. V té první Rebekka popisuje svou cestu do transportu:

---

⁹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 47.

¹⁰ Tamtéž, s. 73.

„...a najednou proti mně jde Andula Malinová [...] Hnala [...] a v ruce držela Kinorevui. Asi na rande. A já do koncentráku. Ona do bijáku, já do koncentráku [...] takhle to na světě je....“¹¹

V porovnání s druhou scénou, kdy Danny vzpomíná na to, *„jak jsem také četl Kinorevue [...] jak se lidé v K. prali o lístky na Pandura Trencka [...] jak jsme ve fabrice stáli frontu na kořalky...“¹²*, vyniká tragika tematiky holocaustu, kdy byli vražděni nevinní lidé a kterou Škvorecký dokázal touto zkratkovitou formou vyjádřit.

Rebekku k transportu navíc doprovází místo otce její nevlastní árijská matka: *„Nevyprovodil ji ani ke dveřím, musela jít sama. Jenom jeho žena ji vyprovodila...“¹³*

Dannyho vyprávění tvoří protipól k Rebeččiným historkám. Motivy židovské genocidy jsou střídány s komickými prvky, obsaženými v Dannyho příbězích či ironických komentářích. Jako příklad můžeme uvést jeho příběh z dětství, kdy ho trápila nevíra v Boha (*„...mně bylo líto toho Boha, který nemá tělo a je pouhý duch a k tomu ještě trojjediný, což muselo být něco na způsob siamských dvojčat.“¹⁴*) či jak se jako malý chlapec opil po pralínkách. Nevážné komentáře tak reflektují Dannyho současné nevědomí a jsou dalším zdrojem paradoxu.

Rámcové vyprávění končí scénou, kdy si Danny a Rebekkou vyjedou v lodičce na jezero.

2.1.1 VYPRAVĚČ

Rámcový příběh čtenáři zprostředkovává postava Dannyho, Škvoreckého alter ega, známého z většiny autorových próz. Danny je v případě rámcového příběhu vypravěčem homodiegetickým (účastní se rámcového příběhu) a současně extradiegetickým, jelikož utváří primární narativ.

O vypravěči souboru *Sedmiramenný svícen* uvádí Michael Špirit ve studii *Vzpomínky ke zkáze*: „Scelujícím prvkem vnějšího textu a sedmi vložených próz se na první pohled zdá být vypravěč v první gramatické osobě, kterého jisté vnější rysy (život

¹¹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 32.

¹² Tamtéž, s. 46.

¹³ Tamtéž, s. 32.

¹⁴ Tamtéž, s. 63.

v intaktní solidní maloměstské rodině, hra na tenorsaxofon, pozornost vůči dívkám) spojují s řadou vlastností přímého mluvčího většiny autorových textů, vzniklých od poloviny dvacátého století do současnosti. Je ovšem zřejmé, že spíše než o jednu postavu Dannyho Smiřického se ve Škvoreckého díle setkáváme s topoi jednotného pojmenování, ale s proměnlivou množinou biografických, paměťových, řečových aj. vlastností.¹⁵ Kromě vypravěče jsou však povídky a rámcové vyprávění propojeny i jinak. V závěru Příběhu pro Rebekku se totiž vypravěč obrací přímo k Rebecce, která se stává adresátem této povídky („*Tak co tomu říkáš, Rebekko? Pojd' sem, řekla Rebekka.*“)¹⁶. Rámcové vyprávění pak dějově navazuje slovy „*Potom jsme leželi vedle sebe...*“¹⁷

Danny nám však zprostředkovává také příběh Rebekky a vyprávění tak aktivuje i sekundární vypravěče (vypravěče na intradiegetické rovině, kteří vyprávějí „příběhy uvnitř příběhů“). Například v následující pasáži Danny prostřednictvím vlastní výpovědi evokuje vyprávění Rebekky, která povolává do vyprávění jinou postavu a nechá ji promlouvat:

*„Vyprávěla o tom; vyprávěl jí to starý penzionovaný policejní strážmistr Baloun, který měl tenkrát službu v Zahradní ulici a viděl je; on, Leo, běžel vpředu, zahnul kolem rohu nějaké zahrady a hnal se s rozepjatým sakem pryč...“*¹⁸

Dannyho výpověď přechází plynule do výpovědi Rebekky a ta pak opět plynule do vyprávění Balounova. Baloun se tak dostává do pozice vypravěče intradiegeticko-homodiegetického, který je ve svém příběhu jednou z postav a zároveň vypravěčem sekundárního narativu. Výsledkem je pluralizace vnímání dané situace a jejího rozdílného hodnocení, které je nyní spojeno s postavou policejního strážmistra – s jeho vnímáním skutečnosti a jejím hodnocením.

Ve funkci extradiegeticko-homodiegetického vypravěče se objevuje i Rebekka, když líčí svůj odchod do transportu a návrat do rodného města. Rozdíl mezi vypravěči je znát také v použitém jazyce. Dannyho poetický projev střídá hovorová řeč Rebekky,

---

¹⁵ ŠPIRIT, Michael: Vzpomínky o zkáze. Přítomnost a eliminace šoa u Josefa Škvoreckého. In: *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha : Akropolis, 2011, s. 237.

¹⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 56.

¹⁷ Tamtéž, s. 57.

¹⁸ Tamtéž, s. 19.

kteřá dotvřř vřcnř a střřzlivř podřnř udřlostř. Rebeřřino vyprřvřnř lze chřpat jako jejř zpovřř, i kdyř o tom hlavnřm – o jejřm pobytu v koncentrařnřm třboře – mlřř.

2.1.2 ČAS

V rřmci souboru představuje rřmcovej vyprřvřnř primřrnř narativ, od nřhoř se urřuje narativnř minulost a kterř jako akt vyprřvřnř představuje narativnř přřtomonst.

Rřmcovej vyprřvřnř zahrnuje jeden den, jednu spoleřnou chvřli Dannyho a Rebekky. Je přřtom zajřmavř sledovat zpřsob konstrukce řasovřho trvřnř ve vyprřvřnř o rozhovoru Dannyho a Rebekky a ve vyprřvřnř přřbřhř. Mezi trvřnřm uvnřtř rřmcovej vyprřvřnř a v povřdkřch existuje znařnř rozdřl.

Vzhledem k tomu, ře dialog Dannyho a Rebekky probřhř břhem jednoho dne, mřřeme jej vzhledem k dřlu jako celku považovat za řast zpomalujřř břh udřlostř jednotlivřch povřdek. U rřmcovej vyprřvřnř vřnuje vyprřvřř napřřklad celř odstavec popisu nedřlnřho dne, u povřdek je řasto jeden odstavec shrnutřm delřřho řasovřho období. Znamenř to, ře setkřnř Dannyho a Rebekky je mnohem mřnř eliptickř (a tedy i nedřjovř), neřli přřbřhy jimi vyprřvřnř, kterř jsou zalořeny na dřji. To takř napovřdř, kde je ve vyprřvřnř situovřna vřtřř mřra reflexe.

Dochřzř zřroveň k ztrojenř řasovř roviny vyprřvřnř, kterou je mořnř oznařit narativnř přřtomonstř – v prvnm řase mřme co dřlat s vyprřvřřem, Dannyem, jenř vyprřvř přřbřh o setkřnř s Rebekkou, v druhřm řase je narativnř přřtomonst situovřna do okamřiku vyprřvřnř Rebekky (a je tedy souřastř přřbřhu setkřnř) a ve třetř podobě je souřastř vyprřvřnřch přřbřhř sekundřrnřch vyprřvřřř. Ukazuje to tak vřznamnř stavebnř prvек řřinku vyprřvřnř. řtenřř se zřroveň přřsouvř ze vzpomřnek obsařenřch v povřdkřch, tedy z řasu minulřho do přřtomonsti a zřroveň z jednoho fikřnřho svřta do jinřho.

Podle Chatmana „u odkrytřho narativu existuje nutnř dvojř NYNř – NYNř diskursu v přřtomonřm řase, v nřmř se nachřzř vyprřvřř [...] a NYNř přřbřhu (obvykle v minulřm řase)¹⁹, tj. řas rřmcovej přřbřhu je umřřtřn do jednoho nedřlnřho veřera roku 1952. Vyprřvřnř Dannyho o setkřnř řasovř nřsleduje za třmto dnem a zanořenř

¹⁹ CHATMAN, Seymour. *Přřbřh a diskurz. Narativnř struktura v literatuře a filmu*. Brno : Host, 2008. s. 64.

vyprávění mu předchází. Tomu, že se jedná o jediný den, nasvědčují časová určení v různých částech tohoto textu: „...byla neděle, sladký den [...] a k tomu přišlo [...] Sladká, cukrárenská neděle...“²⁰, „...toho Léta Páně 1952, a příjemný déšť stříkal na lucernu.“²¹, „Plechový chránič lucerny za oknem se kymácel v deštivém větru [...] brzo končících odpolední v neděli [...] z něhož se lil déšť. Z něhož se lil déšť. Z něhož se lil déšť.“²², „Přes šumění lijáku a zvonce tramvají...“²³ Trojí časová rovina pak umocňuje (významově dramaturgizuje) celkové vyznění narativu, kdy atmosféra nedělního večera, sladké cukrárenské neděle, ostře kontrastuje s událostmi, které tvoří minulost (znovu zakoušenou jako přítomnost v aktu vyprávění) protagonistů, především Rebekky, a to zejména když vzpomíná na cestu k transportu a na pocity blížící se smrti.

2.1.3 PROSTŘEDÍ

Prostor tvoří ve vyprávění nezbytnou složku. Popisu nedělního dne a prostředí, které svou intimitou koresponduje se závažností tématu, je zde věnována značná pozornost. Vypravěč líčí Rebeččin pokoj a evokuje v nás tímto popisem pocity klidu, míru („Rebeka seděla na gauči [...] a já ležel na gauči [...] nohy propletené v Rebeččiných nohou. Na kulatém stolku vedle gauče kouřila káva...“)²⁴, ale především bezpečí a jistoty („...bylo slyšet palbu velikých kapek do plechového stínítka...“²⁵, „zakotvená loď“²⁶). Zvolené slovo „palba“ evokuje válečná léta a tím dotváří předmět hovoru mezi Dannym a Rebekkou.

Nejen že víme, že jde o pokoj Rebekky, ale vzhledem ke zmiňovaným tramvajím, biografu, pouličním lucernám či věžním hodinám můžeme identifikovat, že se děj odehrává v městském prostoru, konkrétně v Praze. Tomu odpovídají i místní údaje Bubeneč či Letná.

---

²⁰ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmíramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 9.

²¹ Tamtéž, s. 22.

²² Tamtéž, s. 56.

²³ Tamtéž, s. 128.

²⁴ Tamtéž, s. 9.

²⁵ Tamtéž, s. 9.

²⁶ Tamtéž, s. 57.

2.1.3.a REBEČČIN POKOJ

Hned v první větě se dozvídáme, že se rozhovor odehrává v domácím prostředí: „*Rebekka seděla na gauči, v teplákách, zády opřená o polštář, a vyprávěla mi...*“²⁷ Jedná se o pokoj Rebekky v bytě, který sdílí se sestrou své nevlastní matky. Nelze tedy mluvit o skutečném pocitu domova. Tento fakt dokazuje především gauč, který se objevuje hned v první větě rámcujícího textu („*Rebekka seděla na gauči...*“)²⁸, tak i později, kdy si Rebekka stěžuje na společné bydlení se svou nevlastní tetou („*Tady abys měl pořádný strach, že tetka bude mít ráno jedovatý poznámky, protože tenhle gauč tak hrozně vrže. Mně to bere všechnu radost ze života...*“)²⁹. Rebekka si už nikdy nebude připadat jako doma. Navíc se zřejmě jedná o nuzné prostředí odkazující k Rebeččině chudobě. V pokoji se nachází kulatý stůl, gauč, polštáře a dva otlučené hrnečky. Více se o prostoru nedozvídáme, jelikož nejdůležitější je atmosféra této intimní chvíle.

2.1.3.b GÓJIMSKÝ BYT

Ve spojení s domácností Růžičkové užívá Rebekka spojení gójimský byt. Židé výrazem gójim nazývají nevěřící a lidi jiné než židovské víry.

Rebekka se zde navíc cítí nesvá, „*salón byl studený, nablýskaný, tmavohnědý, bezvadně uklizený. V příborníku broušená skla [...] V rohu kachlová kamna.*“³⁰ Kontrast bytů Rebekky a Růžičkové souvisí s odlišnými povahami postav a dotváří chladný, lhostejný, povrchní a vypočítavý charakter Růžičkové.

---

²⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 9.

²⁸ Tamtéž, s. 9.

²⁹ Tamtéž, s. 88.

³⁰ Tamtéž, s. 106.

2.1.3.c JEZERO

V závěru rámcového vyprávění si Danny s Rebekkou vyjedou na lodičce. Jezero je „studené, chladné plošky vlnek odrážely jen lesklou šed' oblohy.“³¹

Popis jezera je neustále doplňován o motiv mlhy jako vzdálené mlhavé budoucnosti. Mlha „vypadala jako řídký bílý kouř [...] Ale několik metrů od nás to byla neprostupná bílá stěna, ztrácející se do neprůhledné dálky.“³² Více tuto problematiku rozebereme u motivu požírajících se sumců.

2.1.4 VÝRAZNÉ MOTIVY

2.1.4.a MOTIV HRNÍČKŮ

Dva otlučené hrnečky značí osamělost a zároveň odlišnost obou postav. „Byly každý jiný, oba pozůstatky nějakých rodinných porculánů nějakých, asi mrtvých židovských rodin...“³³ Rebecce zahynula v koncentračním táboře celá rodina, Dannymu otec. Tato skutečnost oba protagonisty spojuje, avšak jinak se jejich pohled na svět liší, čemuž se budeme více věnovat v kapitole zaměřené na analýzu postav rámcujícího vyprávění.

2.1.4.b MOTIV LUCERNY

Dannyho popis lucerny ve čtenáři evokuje symbol naděje: „svítila nám ta pouliční lucerna clonou neustávajících dešťových přepršek...“³⁴ Autorem této věty je Danny, jelikož on na rozdíl od Rebekky věří v lepší budoucnost. Právě pocit naděje je jedním z rysů, které obě postavy odlišují.

2.1.4.c MOTIV CESTY, NÁDRAŽÍ

Motiv cesty většinou symbolizuje budoucnost, další životní etapu. V případě rámcového vyprávění je však symbolika cesty negována. Cesta na nádraží zde představuje cestu na smrt („A já jsem věděla, že mě tam zabijou [...] Šla jsem a chtěla

³¹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 128.

³² Tamtéž, s. 128.

³³ Tamtéž, s. 9.

³⁴ Tamtéž, s. 9.

jsem si to užít, ještě těch posledních pět minut...“)³⁵. Rebekka zároveň popisuje své pocity, které cestou zažívala, s odstupem času s jistou nadsázkou (*„Jedině že mi nevyhlámou zlatý zuby, protože ty jsem ještě žádný neměla, ale to jsem tenkrát vlastně nevěděla...“*)³⁶.

2.1.4.d MOTIV BRÁNY

Nádražní brána pak ohraničuje začátek cesty do transportu, ze které nelze utéct (*„Věděla jsem, že prostě musím do koncentráku...“*)³⁷, stává se symbolem začínajícího konce. Konečná stanice je nejen poslední zastávkou na jejich cestě, ale ve většině případů i v životě.

Rebeččin popis, jak jdou Židé k oné bráně, vyvolává ve čtenáři pocity soucitu a zdůrazňuje bezmocnost Židů a tragiku jejich nezvratného osudu:

*„A viděla je všechny, jak se táhli ze všech stran k té bráně, jako vyhnanci bez zastání [...] kde stáli dva obrovští muži zbraní SS, podobní jatečním symbolům [...] a prohlíželi si je, pokorné, shrbené [...] jak se trousí do té brány a někteří se uctivě, ze zvyku, že strachu, z naděje uklánějí těm esesáckým zvířatům v bráně...“*³⁸

2.1.4.e TRANSPORT NA SVÁTEK ŠABAT

Šábés neboli šabat, který se slaví každou sobotu, je v židovském kalendáři považován za jeden z nejdůležitějších svátků v roce. Odkazuje ke Stvoření světa, a proto mají Židé tento den podle Starého zákona povinnost světit. Mají zakázáno pracovat, cestovat či přenášet různé předměty, jinak by mohli zemřít.³⁹ „Šabat byl dán člověku, aby si fyzicky odpočinul a občerstvil svého ducha,⁴⁰“ píše se v knize Židé – Dějiny a kultura. Navzdory těmto příkazům jsou však Židé, *„v nedělních šatech“*⁴¹, na rozkaz Němců nuceni se v sobotu ráno dostavit k transportu. *„To udělali schválně, na šábés“*⁴², říká Rebekka

³⁵ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 32.

³⁶ Tamtéž, s. 32.

³⁷ Tamtéž, s. 33.

³⁸ Tamtéž, s. 33.

³⁹ NOSEK, Bedřich - DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha : Karolinum, 2011. s. 190–192.

⁴⁰ PAVLÁT, Leo. *Židé – dějiny a kultura*. Praha : Židovské muzeum Praha, 2005. s. 118.

⁴¹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 33.

⁴² Tamtéž, s. 9.

Dannymu, která tak poukazuje na záměrně vybraný den, sobotu. Němci tak svým promyšleným jednáním znesvětili hlavní židovský svátek.

2.1.4.f MOTIV POŽÍRAJÍCÍCH SE SUMCŮ

Během projížďky na loďce uvidí Danny s Rebekkou na hladině dva sumce, silnější požívá slabšího. Jde o paralelu s chováním nacistů, kdy člověk-nacista hubí člověka-Žida a svým nehumánním jednáním se tak podobá zvířatům, jejichž chování je však pudově podmíněno. Druhým výkladem tohoto motivu může být následný boj nacismu a komunismu jako dvou soupeřících ideologií.

2.1.4.g MOTIV KÁVY A CUKROVÍ

Káva, „*pravý Meinl. Pro tuhle slavnostní příležitost*“⁴³, a cukroví, které Růžičková nabízí Rebecce, se stávají symbolem její skrývané radosti z toho, že kromě Rebekky nikdo nepřežil. Růžičková ji totiž Rebecce nabízí poté co se dozví, že Rebekka je jediná, kdo z její rodiny přežil („*A tak vy jste teď sama? Žádné příbuzné nemáte, ne?*“ [...]) „*Nemám. Jsem úplně sama.*“⁴⁴). Vzápětí pak mluví o slavnostní příležitosti.

2.1.4.h MOTIV POMSTY

Růžičková Rebecce nabízí cukroví, ale jelikož Rebekka prokoukla její hranou lítost nad smrtí příbuzných této židovské dívky, rozhodla se, „*že jí je sežere všechny.*“⁴⁵ Tento zamýšlený čin se stává pro Rebekku jedinou formou pomsty, které je vzhledem ke své dobrosrdečné povaze schopná. Jednu chvíli má sice pocit, že Růžičkové křivdí, ale pak „*sáhla znovu po zákusku a strčila jej celý do pusy*“⁴⁶ a nechává si dolít kávu. Pomsta graduje tím, že „*ty zákusky jsem jí tenkrát sežrala všechny.*“⁴⁷ V porovnání s jednáním Růžičkové, jejím lhaním a zcizením majetku, působí Rebeččina pomsta zanedbatelně, ale pro ni samotnou má morální význam.

⁴³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmíramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 108.

⁴⁴ Tamtéž, s. 106–107.

⁴⁵ Tamtéž, s. 107.

⁴⁶ Tamtéž, s. 107.

⁴⁷ Tamtéž, s. 108.

2.1.5 POSTAVY

Postavy jsou vykresleny prostřednictvím nepřímé charakteristiky. Tento způsob jejich výstavby je pro Škvoreckého díla typický. Vzhled protagonistů zůstává v pozadí, pozornost je však věnována popisu očí, případně vlasů a odstínu kůže. Povahu jednotlivých postav čtenář interpretuje na základě jejich jednání a promluv.

2.1.5.a REBEKKA A DANNY

Postava Rebekky je charakterizována prostřednictvím promluvy, jednání a také popisem jejích očí. Vypravěč je líčí jako oči „zasklené. Jako dvě umělé stříbrné ryby ze skla.“⁴⁸ Adjektivum „zasklené“ lze interpretovat jako symbol Rebeččiny osamělosti, nemožnosti opět se zapojit do každodenního životního stereotypu. Podrobnější, explicitně vyjádřená deskripce jejího vzhledu či postoje však chybí.

Rebeččin projev je ovlivněn deportací do koncentračního tábora a chováním ostatních lidí k ní po návratu. V názorech Dannyho a Rebekky se odráží jejich pohled na život. Pokud jejich výpovědi porovnáme, oba protagonisté sice pociťují zklamání dobou, ale ve vyjadřování Rebekky se zdatně více projevují beznadě, cynismus, rezignace a nedůvěra v budoucnost („Proto bych taky nikdy neměla odvalu mít dítě.“)⁴⁹. U Dannyho však víra a naděje zůstává („...ale tohleto tady, přeci je to taky radost.“)⁵⁰. Některé Rebeččiny repliky navíc obsahují prvek ironie („Jedině že mi nevyhlámou zlatý zuby...“)⁵¹. Jde zřetelně o dvojí postoj k životu budovaný na dvojí odlišné zkušenosti, která tu vytváří dvojí perspektivu. Škvorecký je přítom, jak jsme viděli, důsledně stylově i lexikálně odděluje.

Vzhledem k pocitům prázdnoty se pro Rebekku stává únikem z reality spánek: „Budu spát a možná se zejtra ani neprobudím. Třeba v noci umřu.“⁵² Smrt tak pro Rebekku znamená vysvobození ze světa, ve kterém přišla o celou rodinu.

---

⁴⁸ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 9.

⁴⁹ Tamtéž, s. 61.

⁵⁰ Tamtéž, s. 62.

⁵¹ Tamtéž, s. 32.

⁵² Tamtéž, s. 47.

Hrdinka rovněž líčí svou cestu k transportu: „*Měla jsem na kabátě hvězdu a bylo mi patnáct let.*“⁵³ Ve svých patnácti letech tak nedobrovolně dospívá a prožívá vědomí blížící se smrti. Navzdory svému věku však představuje postavu pasivní, jež je vyrovnaná se svým osudem, je smířená se smrtí a podřizuje se tak ději, tedy je postavou pasivní („*Věděla jsem, že prostě musím jít do koncentráku [...] protože takhle to na tom světě je...*“⁵⁴, „*A pak jsem sebou nechala strkat a vláčet...*“⁵⁵). Zároveň přijímá i fakt, že Židé jsou považováni za méněcenné, když zmiňuje „*věci, které lidi asi ještě budou potřebovat, lidi asi, ale ona už ne.*“⁵⁶ Degradace Židů se pro ni stává daností, přirozeností, fatálností.

Tyto postoje mají však vliv na Rebeččinu následnou neschopnost se opět začlenit do společnosti („*nic ji nevívalo do nového života [...] padla na ni [...] strašná samota života [...] ta bezmocnost jejího prokletí [...] zůstávala židovkou [...] vyřazovalo ji to zas, navždycky do samoty siroby, nepředstavitelného osamění uprostřed města...*“)⁵⁷.

Popis její cesty je velmi prostý, Rebekka se vyhýbá líčení vlastních pocitů, jako by popisovala něco, co se jí netýká, avšak ve čtenáři právě tento styl vyvolává silný emoční zážitek tím, s jakou jednoduchostí Rebekka vypráví o jistotě smrti: „*... já věděla, že mě tam zabijou [...] Šla jsem a chtěla si to užít, ještě těch posledních pět minut...*“⁵⁸ Je to styl, který vytváří význam rezignace. Kromě popisu cesty se čtenář nic bližšího o dění v koncentračním táboře nedozvídá. Rebekka ve svém vyprávění zmiňuje jen čekání na smrt, které se stalo neodmyslitelnou součástí každého dne v táboře (k ničemu nebylo „*ani milování. Dělal se to, aby si člověk užil [...] Ráda bych uviděla toho, kdo si takovej méšpajs umí užít.*“⁵⁹). Dění v koncentračním táboře však čtenáři i samotnému vypravěči zůstává zatajeno.

Vyobrazení Rebeččiny cesty za Růžičkovou kvůli získání rodinného majetku, který u ní skryl Rebeččin otec, zpřítomňuje zkušenost návratu Židů z koncentračního

---

⁵³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 32.

⁵⁴ Tamtéž, s. 33.

⁵⁵ Tamtéž, s. 47.

⁵⁶ Tamtéž, s. 32.

⁵⁷ Tamtéž, s. 60–61.

⁵⁸ Tamtéž, s. 32.

⁵⁹ Tamtéž, s. 87–88.

tábora. Nejenom, že se Rebekka plíží k bytu Růžičkové, ale zároveň je plná nejistoty a strachu a připadá si, že mezi okolní lidi nepatří – výrazně se zde tedy projevuje téma viny, kterou Rebekka cítí kvůli tomu, že přežila: „*Připadala jsem si jako vetřelec. Že se na mě všichni dívají jako na židovského spratka, kterej si dovolil se vrátit, když všichni slušný židi šli spořádaně do plynu.*“⁶⁰ Rebekka má pocit, že její přežití je něco špatného, že měla zemřít jako ostatní. Už si ani neuvědomuje své záchvaty kašle, které se pro ni staly součástí každodenního života. Elán a radost, jež pociťovala po návratu, vyprchaly. Dům, v němž bydlela se svou rodinou, obývají cizí lidé, kteří sami sebe označují za vlastence, ale ve skutečnosti jen využili situace k zabránění židovského majetku. Zůstává bez rodiny, bez domova, s pocitem méněcennosti a vykořeněnosti („*...a já se přihnala plná elánu a celá rozdychtěná a myslela jsem si všelijaký nesmysly o novém životě, jak se tím člověk oblboval v Terezíně. A teď na mě ty lidi stejně čuměli, židovka se vrací. Židovka [...] Ale připadala jsem si prašivá [...] začala jsem bejt odporná sama sobě odporná, člověče, Danny, sama sobě.*“)⁶¹.

V Rebeččině vyprávění se odráží pocity osamělosti, jelikož celá její rodina zahynula v koncentračním táboře. Právě na scéně s Růžičkovou je zobrazen kontrast hodnotových měřítek Rebekky poznamenané holocaustem a Růžičkové, ztělesňující sobectví a lhostejnost vůči židovským navrátilcům. Rebekka není zcela vyprahlá, neustále touží, „*aby mě někdo politoval a pohládil a vzal do náručí.*“⁶² Naopak Růžičková představuje tu část společnosti, která považovala přeživší Židy za lidi, jež se hned po návratu budou zajímat o svůj majetek. Důvodem tohoto odlišného uvažování je zkušenost holocaustu, jak dokládají výpovědi Rebekky: „*...je to pro vás strašné, ale to přebolí.‘ Hovno přebolí, myslela si Rebekka. Co ty víš, ty zlodějko gójimská. ty gramofóne na sladký řečičky.*“⁶³ Mírněji, ale se stejným významem promlouvá k Dannymu: „*Co je čekalo. To ty ani nevíš, ale já to vím.*“⁶⁴ Zobrazen je tak jejich vzájemný vztah, ale dění v koncentračním táboře zůstává čtenáři opět skryto.⁶⁵

---

⁶⁰ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 87.

⁶¹ Tamtéž, s. 59.

⁶² Tamtéž, s. 87.

⁶³ Tamtéž, s. 107.

⁶⁴ Tamtéž, s. 73.

⁶⁵ Je to možná i tím, že autor sám totiž jako Nehebrejec pobyt v koncentračním táboře nezažil, a proto se popisu tamních událostí vyhýbá.

Přetvářka Růžičkové však Rebecce dává možnost si vážit sebe sama i přesto, že ostatní jí pohrdají: „*Poprvé od chvíle, kdy jí na srdce přišli hvězdu, si připadala, že je něco víc než někdo druhý.*“⁶⁶ Rebekka jí mohla říci, že někdo z rodiny stále žije, ale vítězí u ní hrdost, poctivost a pocit sebejistoty.

Stejného negativního přijetí se Rebecce dostává od její nevlastní tety. Tak jako postava Růžičkové, i postava tety slouží k zobrazení nenávistného postoje k Židům po nacistické okupaci. Teta, která se Rebekky ujala jen z vypočítavosti a kvůli jejímu bytu, vnímá Židy jako majetku chtivé, prohnané a chamtivé lidi, což je ztvárněno promluvou Rebekky: „*Má strach [...] ji že vyštvu z tohohle bytu [...] Myslí si, že ji mazaná židovka nějak podfoukne.*“⁶⁷

I ve spojení s postavou nevlastní tety autor využívá srovnání odlišné životní zkušenosti Rebekky poznamenané holocaustem a její tety: „*Pořád má z něčeho strach. A pořád ze samejch blbostí...*“⁶⁸

Společné bydlení s tetou zároveň vytváří pro Rebekku prostor, potvrzující ztrátu soukromí (kontrastně navzdory její osamělosti). Rebekka v důsledku toho trvale nemá pocit svobody a rodinného zázemí: „*Tady abys měl pořád strach, že tetka bude mít ráno jedovatý poznámky, protože tenhle pitomej gauč tak hrozně vrže. Mně to bere všechnu radost ze života...*“⁶⁹

2.1.5.b STRÁŽMISTR BALOUN

Baloun znázorňuje českou švejkovskou povahu dokreslenou jeho hovorovým a nářečním vyjadřováním. Autor využívá onikání, protezi, koncovku -ej či úžení -é- v -ý-. Promluvové pásmo Balouna je tak znatelně odlišeno od projevu vypravěče Dannyho, a i když je některé Balounovo vnímání zprostředkováno vypravěčem, Baloun zůstává fokalizátorem dění.

Tuto postavu, která se objevuje v Rebeččiných vzpomínkách a jejím vypravování, vypravěč dále charakterizuje na základě jejích vlastních replik a chování. Skutečnost, jak policista vnímá Rebeččina bratra Lea, odkazuje k tomu, že se jedná o postavu kladnou,

⁶⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 106.

⁶⁷ Tamtéž, s. 88.

⁶⁸ Tamtéž, s. 88.

⁶⁹ Tamtéž, s. 87.

„primitivně spravedlivou“ a humánně založenou, či spíše pudově dobrosrdečnou: „...nějakej zloděj. Chudák, vypadal hladově a nevyspale, ale zloděj, povídám si, strážmistr, skočej po něm...“⁷⁰

Balounova povaha je zároveň znázorněna srovnáním s německými vojáky: „Byly [zelené stíny] z docela jiné doby, z jiného věku než ten starý, upovídaný, dobrácký, přísný otec půlnočních oveček...“⁷¹, ze světa, „v němž hypertrofovala krutost.“⁷²

Vyprávění této postavy přitom není primárně určeno Rebecce. Má spíše charakter zpovědi, sebereflexe, pomocí které se mluvčí snaží zbavit pocitů viny (dochází tak k variaci tohoto tématu, jehož nositelkou je také Rebekka) a ospravedlnit své jednání. I když se pokoušel umožnit Leovi útěk, přece jen se později nepokusil Lea před Němci bránit. Škvorecký současně využívá tuto postavu jako zástupnou – představuje tu skupinu lidí, u které převládl strach z nacistické moci. Ve své promluvě evokuje Baloun scénu, která rozhodla o míře jeho viny a ukazuje na křehkost hranice určené činy (to je ostatně funkcí i dalších postav Škvoreckého příběhů):

„Běžel mi rovnou do náruče [...] stačilo se drobátko nahnout, ale já [...] jak sem zmerčil ty zelený, skočil sem po něm jak vožralej, akorát vedle [...] Jeden přece nemá stát a koukat, jak se druhýmu děje násilí, a myslet si, hlavně že je to von, že to nejsem já. Jenomže já z nich měl strach...“⁷³

2.1.5.c NĚMCI

Balounem jsou Němci líčeni jako „tři zelené stíny“⁷⁴ a „rozchechtaný kroužek d'áblů“⁷⁵. Roli hraje také charakterizace prostřednictvím hlasu – Němci křičí a jejich hlas je opsán metaforou psiho kousnutí: „A hned začaly řvát a hlasy se strážmistřovi zakousávaly do uší jako buldočí zuby“⁷⁶. I když Baloun chování Němců připodobňuje ke zvířecímu, jedná se spíše o jednání „zvířecké“, tedy ne pudově podmíněné, ale promyšlené, logické, mechanické, a tedy nehumánní. Kvůli tomu je mezi lidmi ani neřadí („...takhle se

⁷⁰ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 19.

⁷¹ Tamtéž, s. 19.

⁷² Tamtéž, s. 19.

⁷³ Tamtéž, s. 19–21.

⁷⁴ Tamtéž, s. 19.

⁷⁵ Tamtéž, s. 21.

⁷⁶ Tamtéž, s. 19.

neškleběj lidi...“⁷⁷, „...nejhorší vzpomínku svého života, prožitého mezi kapsáři, holkami, kasaři a pasáky, ale lidmi...“⁷⁸).

Podle Balouna Němci předznamenávají dobu „*konce člověka a všeho lidského*.“⁷⁹

Když Němci táhnou zmláceného Lea, Baloun popisuje, jak „*černá židovská hlava drhla o pečlivé, jemné dláždění té bubenečské vilové čtvrti*“⁸⁰. Metodou kontrastu slov drhnout a jemné tak autor zdůrazňuje brutalitu nacistického chování.

2.1.5.d REBEČČIN BRATR LEO

Bratr Rebekky je čtenáři vykreslen ze dvou perspektiv – z pohledu Balouna a Rebekky. Baloun jej líčí s očima vytřeštěnými jako „*vyzáblého, hladového, štvaného člověka*“⁸¹, který prchá před Němci, „*jako zajíce [...] a ze dvou stran se na něj řítí smečky štěkajících psů*.“⁸² Lea už neovládá „*vědomí, jenom reflexy [...] ne rozum, ani vůle, věděl už je v pasti, ale [...] pak se rozběhl*...“⁸³ Jedná se tedy spíše o pudové, hrůzou podmíněné jednání v situaci, kdy je Leo obnažen „*do nahoty strachu ze smrti*...“⁸⁴

Z pohledu Rebekky je Leo vykreslen jako někdo, kdo „*aspoň se pokusil. Aspoň nedržel hubu. Aspoň nešel jako mezek*...“⁸⁵ Leo tak stojí v opozici vůči popisu otce, který byl podle Rebeččiných slov „*blbec [...] posera*“⁸⁶. Vypravěč Baloun navíc užívá synekdochické pojmenování černá židovská hlava.

V kontrastu s chováním Rebekky a jejich otce se tak Leo stává postavou aktivní. Na základě dvou výše zmíněných perspektiv můžeme tuto postavu chápat jako nositele tématu odhodlanosti a vzpoury. Nakonec však končí jako nástroj

⁷⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmíramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 20.

⁷⁸ Tamtéž, s. 20.

⁷⁹ Tamtéž, s. 21.

⁸⁰ Tamtéž, s. 21.

⁸¹ Tamtéž, s. 20

⁸² Tamtéž, s. 20.

⁸³ Tamtéž, s. 20.

⁸⁴ Tamtéž, s. 21.

⁸⁵ Tamtéž, s. 9.

⁸⁶ Tamtéž, s. 22.

zábavy Němců: „...umlátili ho ještě ten večer na nějakým esesáckým mejdanu.“⁸⁷ To je scéna, která posiluje obraz brutality Němců a degradace Židů, což je ještě zdůrazněno absurdním přirovnáním Lea k cirkusovému klaunovi či Chaplinovi („...vypadal jako čaplín [...] Jako ve staré, surové macsennettovské grotesce, ten směšný židáček na plotě a ten mohutný blondýn [...] strašlivější než zuřivý MacSennett⁸⁸...“)⁸⁹.

2.1.5.e PANÍ RŮŽIČKOVÁ

Zkušenost návratu je ztvárněna zejména prostřednictvím setkání s postavou paní Růžičkové, která je viděna perspektivou Rebekky.

Její popis vyrůstá z oka (okna do duše) Růžičkové, „*kteřé čumělo bez pohnutí [...] ,[...] úplně bez výrazu, jenom chladně, jako na židovskýho vetřelce.*“⁹⁰ Růžičková tak projevuje lhostejnost k židovské dívce stojící za dveřmi, jejíž přežití se pro ni stává spíše zklamáním. V jejích výpovědích se projevuje hraný údiv, který odráží postoj části českého obyvatelstva k Židům, jež přežili pobyt v koncentračním táboře a kteří si u svých spoluobčanů schovali majetek: „...*můj otec si u vás schoval nějaké věci – ,U nás?*“⁹¹

V projevu Růžičkové je zároveň obsažen prvek pohrdání: „*Je to ještě válečné pečivo, ale vám jistě přijde k chuti.*“⁹² Zájmeno vám poukazuje na to, že Rebekka je pro Růžičkovou někým méněcenným a nabízí jí to, čím už sama opovrhuje.

Vyptáváním na skutečnost, kdo z Rebeččiny rodiny přežil, se Růžičková neustále ujišťuje o tom, že ji o nabytý majetek nikdo nepřipraví. V důsledku Rebeččinych pocitů, reflektujících rozhovor, lze soudit, že pro Růžičkovou je smrt příbuzenstva této Židovky úlevou („*A co váš strýc, pan doktor Ohrenstein?*“⁹¹ zeptala se madam, a to si ještě Rebekka neuvědomila, že za tou otázkou není jen pouhá konverzační zdvořilost [...]

⁸⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 22.

⁸⁸ Mack Sennett je označován jako průkopník americké veselohry a grotesky, které byly často plné parodií a honiček. Zároveň se stal objevitelem řady talentů, mimo jiné Charlieho Chaplina, viz SADOUL, Georges. *Dějiny světového filmu. Od Lumiéra až do současné doby*. Praha : Orbis, 1963. s. 98.

⁸⁹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 20.

⁹⁰ Tamtéž, s. 105.

⁹¹ Tamtéž, s. 105.

⁹² Tamtéž, s. 107.

„Odvezli ho hned dál, do Aušvicu [...] to byl takovej likvidační koncentrák.“ [...] „Bože spravedlivý,“ vzdychla madam, a Rebekka měla [...] jistotu, že s úlevou.“⁹³

Spolu s tím, jak Rebekka poznává povahu Růžičkové, se mění také její oslovování této postavy. Nejprve ji označuje jako madam či milostivá, později jako „zlodějko gójimská. Ty gramofóne na sladký řečičky.“⁹⁴

2.2 ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH POVÍDEK

Nyní se budeme věnovat jednotlivým příběhům sbírky, a to především v těch aspektech, které v zobecňujících úvodních částech zůstaly stranou naší pozornosti. Zajímat nás tedy budou tyto příběhy jako dílčí fikční světy, variující jisté postavy a jejich role, ale i jednotlivá témata. Zajímat nás opět bude výstavba těchto povídek na rovině kompozice a stylu, funkce a rozvržení postav (i jejich výstavba), proměna témat a aktivita kompozičních rámců jako variace, gradace, kontrast – na kterých jednotlivé povídky fungují.

V prvních třech povídkách *Můj strýček Khon*, *Pan doktor Strass* a *Pan učitel Katz* vypravěč postupuje stejným způsobem. Nejprve čtenáři popíše postavu a poté pokračuje vylíčením jejích životních osudů a svých vzpomínek na ni. Jedná se o portréty tří Židů, kteří byli vypravěči v dětství velmi blízcí. V povídce *Pan učitel Katz* se navíc nejpodrobněji seznamujeme se zvyky a tradicemi židovské víry.

Ztvárnění tématu se však v povídkách mění. „Individuální osudy a dětské vzpomínky, ve kterých dominuje idylická doba první republiky, jsou nahrazeny kolektivními osudy v době protektorátu.“⁹⁵ Autor se od čtvrté povídky nezaměřuje pouze na jednotlivce a jejich drobnokresbu, ale postupně ztvárňuje celé skupiny lidí v konkrétních životních situacích, čímž „příběhy dostávají zřetelně obecnější podtext a vztahují se k dilematu jedince ve společnosti, kde zákony jsou v rozporu s vyššími morálními principy.“⁹⁶

⁹³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 106.

⁹⁴ Tamtéž, s. 107.

⁹⁵ KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Praha : Literární akademie, 2004. s. 97.

⁹⁶ Tamtéž, s. 97.

2.2.1 SYNOPSE

Pro lepší orientaci v rozebírané problematice nejdříve krátce nastíníme děje všech sedmi povídek. Dále už budeme pracovat s jednotlivými postavami, tématy či motivy.

2.2.1.a MŮJ STRÝČEK KHON

V první povídce Můj strýček Khon figurují členové vypravěčovy rodiny – otec, děda, tetička a strýc. Vypravěč Danny se zaměřuje především na osud svého židovského strýce Pavla Khona.

Vypravěčův antisemitský děda brání sňatku své dcery, Dannyho tetičky, s Pavlem Khonem kvůli jeho židovskému původu. Vypravěč čtenáři zprostředkovává událost, která se odehrála v pražské restauraci, kde se Khon, děda a vypravěčův otec setkali s Prušáky. Scénu a jednání Němců můžeme interpretovat jako naznačení počínajících antisemitských nálad a nastupujícího nacismu.

Strach z budoucnosti a nacistické nadvlády tak přiměje Khona a tetičku spáchat sebevraždu. Strýček a tetička jsou spáleni v krematoriu, avšak ne z nacistické vůle. Tato povídka tak představuje počátek událostí, jejichž tragika se v následujících povídkách stupňuje.

2.2.1.b PAN DOKTOR STRASS

Děj druhé povídky Pan učitel Strass je založen na vztahu pacienta Dannyho a jeho doktora Strasse. Strassův spokojený život však příchodem nacistů bere za své. Přejde o svou vilu s ordinací, profesi, a hlavně o přátelský vztah s Dannym. Nakonec pak umírá v jednom z koncentračních táborů.

Oproti předchozí povídce Můj strýček Khon zde sílí vliv nacistického režimu na život židovského etnika, ale vystupňováno je i ztvárnění přístupu árijců k Židům.

2.2.1.c PAN UČITEL KATZ

Povídka Pan učitel Katz opět ztvárňuje vztah Dannyho k Židovi, tentokrát k jeho učiteli Katzovi. Danny k němu dochází na hodiny němčiny a poznává díky němu také židovské svátky. Z vyučovacích hodin se stanou přátelské rozhovory.

Povídka zobrazuje vyloučení Židů ze společnosti, zavádění protižidovských zákonů a obrat v jednání „normálních“ lidí, kteří se před dobou protektorátu chovali zcela jinak. Příkladem je Dannyho otec, jenž bude více analyzován v kapitole věnované postavám.

Dannyho otec je navíc označen za židomila, protože nechá syna docházet na hodiny německého jazyka k Židovi, a tak vyučování ruší. I přesto Danny, nehledě na možné následky, jednoho dne doprovází Katze na důkaz vzdoru přes celé náměstí.

Povídka končí scénou na nádraží, kde židovští obyvatelé městečka K., včetně učitele Katze, čekají na transport.

2.2.1.d PŘÍBĚH PRO REBEKKU

Hlavní tematickou linii Příběhu pro Rebekku tvoří odbojové snahy Dannyho sourozenců. Dochází tak ke konfrontaci židovských osudů a osudů českého národa.⁹⁷

Dannyho bratr se svými přáteli zakládá ilegální spolek Bivoj a zároveň roznáší letáky o kolaborantech. Tím vystavuje jak sebe, tak sestru Hanku a celou rodinu nebezpečí. Letáky a ilegální spolek Bivoj se navíc stávají symbolem českého odboje.

Danny poprosí o pomoc Láďu Béma a oba využijí toho, že pád nacistické moci je neodvratný. Donutí jednoho z kolaborantů Hünekeho (Huňáka), aby celý případ o ilegální činnosti utulal. Hüneke této možnosti využívá především proto, aby mohl sám sebe očistit od spolupráce s Němci. Obě děti, které si neuvědomují vážnost situace, však odmítají Bémovi, jehož považují za kolaboranta, poděkovat.

---

⁹⁷ KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Praha : Literární akademie, 2004. s. 96.

2.2.1.e MIFINKA A BOB ZABIJÁK

Hlavními protagonisty páté povídky jsou členové rodiny Löblů – bratři Arno, Moše a Robert a jejich potomci Mifinka a Robert. Osud této rodiny však končí tragicky.

Arno kvůli své hrdé a povýšené povaze odmítá povolit sňatek své dcery Mifinky s árijským chlapcem Arnoštem Liehmem. Nastává tak opačná situace, než tomu bylo v povídce Můj strýček Khon, kde bránil árijec sňatku své dcery se Židem.

Když se Arno později, v důsledku nacistického režimu, rozhodne svůj názor přehodnotit a zachránit dceru před koncentračním táborem, je pozdě. Tentokrát svatbě brání Arnoštův otec, který tak zapříčiní, že je celá rodina kromě Mošeho deportována do koncentračního tábora. Moše totiž umírá ještě dříve na syfilis.

Na rozdíl od předchozích příběhů je zde rozvíjen také motiv záporného Žida („...říkali o něm [Katzovi], že je to hodný žid, jako to říkali o panu doktoru Strassovi a jako zase naopak o Mošem Čubkalöblovovi říkali, že je to zlý žid...“⁹⁸ a porušování židovských tradic. Dochází tedy ke konfrontaci ortodoxního Žida Arna a ateisty Mošeho, pro kterého je příznačná promiskuita či nedodržování šabatu. Povídka končí slovy „Bylo však tak zoufale málo milosrdenství.“⁹⁹, která odkazují ke zbytečně zmařeným životům, jež se daly zachránit.

2.2.1.f PŘÍBĚH O KUKAČCE

V Příběhu o Kukačce tvoří klíčovou událost záměna dvou dětí, jednoho německého a druhého židovského původu. Matka onoho židovského chlapce, Sára Abelesová, jej chce zachránit před koncentračním táborem, a proto ho vymění za německé dítě. Chůva tohoto německého novorozeněte Rittenbachová, která pracuje pro rodinu pana Husy, o celé této historii ví. Dannymu jednoho dne naznačí, že Husův chlapec není ani Němec ani Žid. Po delším časovém období nalezne Danny u své přítelkyně Rebekky dopis od Sáry Abelesové, v němž se židovská matka vyznává ze svého činu. Lituje ho a přiznává, že tak učinila jen z touhy po zadostiučinění. Místo něho však pociťuje jen bolest. Vypravěč však poukazuje na skutečnost, že rozuzlení záhady je jeho pouhou dedukcí.

⁹⁸ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 37.

⁹⁹ Tamtéž, s. 91.

2.2.1.g EINE KLEINE JAZZMUSIK

Vypravěč popisuje svou lásku k jazzu, mluví o magické síle zpěvu a o zrodu jazzové skupiny Paddy's Dixielanders, jež byla formována v době, kdy „*bez swingu to není nic*“¹⁰⁰, a která „*nese na věčnou paměť jméno svého prvního a nejlepšího trumpetisty a leadera*“¹⁰¹ Pavla Nakonce, zvaného Paddy. Právě osud Pavla a jeho přítelkyně Suzi Braunové se stává ústředním tématem děje. Oba končí smrtí, Pavel je poslán do koncentračního tábora kvůli demonstrativnímu chování kapely. Suzi spáchá sebevraždu poté, co Paddyho pomstí, když zastřelí Bronzorypa, jednoho z těch, kvůli kterým skončil Paddy v koncentračním táboře.

2.2.2 ČAS

Nejprve se v našem rozboru zaměříme na kategorii času a pokusíme se vyjádřit vztah časů rámcového vyprávění a povídek.

O čase diskursu, tedy čase, z něhož jsou příběhy vyprávěny, je možné jen spekulovat. Buď jsou povídky součástí konverzace Dannyho a Rebekky, nebo jsou jen vloženy do rámcového textu. Vzhledem k tomu, že na sebe obě roviny často navazují, můžeme soudit, že se jedná o součást konverzace.

Časový odstup k událostem (dialog se odehrává sedm let po válce, „*toho Léta Páně 1952*“¹⁰²) se v povídkách značně projevuje, a to zejména ve vypravěčových komentářích poukazujících na jeho tehdejší nevědomost („*Později mi řekli...*“¹⁰³, „*...jak jsem se později dověděl.*“¹⁰⁴, „*Tehdy jsem netušil...*“¹⁰⁵). Je tedy důležitý a produkuje jeden za základních významových horizontů vyprávění.

Tempo vyprávění v Sedmiramenném svícnu je, co se povídek týče, zrychlené. Tohoto zrychlení je dosaženo především díky narativním elipsám, nejčastěji značeným spojkami *když*, *potom* či *pak*, čímž je vypravěči umožněno postihnout na krátkém rozsahu textu delší časové období. Důvodem vypouštění jistých událostí a let je již

¹⁰⁰ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 111.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 112.

¹⁰² Tamtéž, s. 22.

¹⁰³ Tamtéž, s. 27.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 28.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 95.

zmíněná dětská perspektiva. Na těchto drobnokresbách autor popisuje celý tragický osud postav, od počátku jejich známosti až do tragického konce protagonistů. Tato skutečnost poukazuje na základní povahu těchto příběhů, kterou jsme konstatovali výše – totiž že jsou budovány na dějovém napětí.

Další funkcí časových změn je také proměna perspektivy vypravěče – dětský pohled střídá vnímání dospělého. Ve vyprávění se pak setkáváme se zamlčováním jistých okolností, přeskokováním určitých období právě kvůli dětskému vypravěči, který i když v průběhu líčených událostí prvních povídek dospívá, všemu buď nerozumí anebo mu nejsou okolnosti známé.

Časový posun tak poukazuje na rozdílné vnímání událostí, jehož příčinou je právě časový odstup a tedy vědomostní, naznačený zejména příslovci, například v Rebeččině přímé řeči („*Ale to jsem tenkrát nevěděla.*“)¹⁰⁶.

Díky vloženým poznámkám typu „*Myslel jsem si vždycky, že je němý.*“¹⁰⁷ také poznáváme, že se jedná o vyprávění retrospektivní, v němž vypravěč sděluje vlastní zkušenost z předválečné doby, kdy z jemu neznámých důvodů ztrácel své dobré známé.

Pokud se zaměříme na dílo jako celek, pak můžeme vnitřní povídky označit jako analeptické ve vztahu k vnějšímu textu.

Ač jde o vyprávění chronologické, vyskytuje se zde velké množství anachronií, nejčastěji analepse, kdy se oproti času hlavní dějové linie posouváme po časové ose do minulosti. Využívání analepsí a prolepsí slouží k osvětlování děje. Prostřednictvím prolepse mluvčí například ve třetí povídce zároveň zmiňuje otcův tragický konec v Belsenu, perspektivě a vědomostem dětského vypravěče jsou však detaily nedostupné. Prolepse se také projevuje v úvodu Příběhu o kukačce, kdy nám vypravěč dává najevo, že zná rozuzlení příběhu. Nejprve nastíní konec jednotlivých postav a až poté líčí jejich životní příběh. Prostřednictvím elipsy pak vynechává jisté události. Důvodem však není vypravěčova snaha čtenáři něco zamlčet, ale věkem omezená dětská perspektiva. S tím korespondují časté komentáře uvnitř povídek, kterými jsou nevědomému vypravěči neznámé události vysvětlovány. V takových

---

¹⁰⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 32.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 17.

místech se vypravěč konstituuje výrazněji, stává se z něho prostřednictvím prolepsy vypravěč, který dává najevo vědomostní nadřazenost nad příběhem.

Navíc je zřetelné, že se příběhy povídek časově překrývají a navazují na sebe. Poukazuje na to jak mládí vypravěče, tak například i fakt, že otec je označován jako židomil nejen v povídce Pan učitel Katz, ale už v předchozí povídce Pan doktor Strass (v povídce Pan doktor Strass se píše: „*Otec už byl tenkrát v Árijském boji prohlášen za židomila...*“¹⁰⁸ – událost je tak podána jako dávno minulá, přitom až v povídce Pan učitel Katz je událost, kvůli které je otec označen jako židomil, popsána). Stejně je tomu i v povídce Příběh pro Rebekku, jejíž děj se odehrává v době okupace, v roce 1944, kdy se začaly objevovat pokusy o vytvoření odbojových skupin, „*těsně než sebrali mého tatíka...*“¹⁰⁹ Zde tedy také ještě nedochází k zadržení otce, vypravěč tímto konstatováním opět jen spojuje jednotlivé příběhy, které se tak navzájem se doplňují, osvětlují a tudíž vytváří významový celek.

V poslední povídce Eine Kleine Jazzmusik se čas vyprávění občas mění na přítomný a poukazuje na minimální časový rozestup mezi příběhem a jeho vyprávěním. Formálně jde tedy o velmi živou vzpomínku, i když je zde naznačeno, že realnost bývá časem poněkud zkreslena („*šero vzpomínek*“)¹¹⁰.

2.2.3 MŮJ STRÝČEK KHON JAKO KATEGORIE VYPRAVĚČE

Čtenář poznává fikční svět prostřednictvím perspektivy dětského vypravěče. Nejen díky faktu, že se jedná o vyprávění subjektivní, ale zároveň i kvůli dětské perspektivě můžeme vyprávění označit jako nevěrohodné.

Danny zde navíc nevystupuje jako přímý účastník děje, nýbrž jako jeho pozorovatel, zprostředkovatel příběhu čtenáři. Výjimečně zachází do podrobností a většinu skutečností zná jen z doslechu, proto je podává spíše s nadhledem, který je

---

¹⁰⁸ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 29.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 53.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 111.

dán jeho dětskou nevědomostí („...ačkoli jsem tomu mnoho nerozuměl.“¹¹¹, „...nevěděl jsem, co slovo zlikvidovat znamená...“¹¹²). Soustřeďuje se tedy zejména na popis svých blízkých (v tomto případě strýce Khona), jejich jednání, majetku a vlastností. V důsledku svého mládí se však omezuje na základní lidské vlastnosti a černobílé vnímání, takže čtenáři postavy popisuje hlavně pomocí adjektiv, jako malý, velký, hodný, zlý a podobně („...byla [...] velmi hezká [...] veselá...“¹¹³, „...byl tak líný...“¹¹⁴, „...vypadal velmi vyžile.“¹¹⁵). Danny představující dětskou postavu totiž není schopen vytvořit si určitou škálu vlastností, jako tomu je třeba v povídce Příběh pro Rebekku, kde jsou hrdinové popisováni například jako idealisté či vlastenci.

Vypravěčův projev je navíc prostý. Dochází k řazení vět s jednoduchou syntaktickou výstavbou za sebe a spojených nejčastěji spojkou *a*, *ale* či *protože*: „Koukal jsem se oknem z kuchyně a viděl jsem, jak si strýček Khon ohmatává krk a je celý rudý a zpocený a děda je taky celý rudý a bílé vousy mu svítí v obličeji...“¹¹⁶. Na této ukázce je také dobře vidět, že dětský vypravěč v povídce figuruje zejména jako svědek událostí.

Oproti poetické výpovědi v rámcujícím textu také dochází k proměně jazykového projevu, který je zde více hovorový (stylově respektuje zvolenou vypravěčskou figuru).

2.2.3.a KOMPARACE S OSTATNÍMI POVÍDKAMI

Stejný typ vypravěče se objevuje i v povídkách Pan doktor Strass, Pan učitel Katz, Mifinka a Bob Zabiják a Příběh o Kukačce. Znovu můžeme doložit jeho nevědomost (v povídce Pan učitel Katz „já proklínal Hitlera, ačkoliv jsem [...] nevěděl, co vlastně Hitler přesně všechno znamená.“)¹¹⁷Pro vypravěče jsou totiž krutosti a křivdy páchané na Židech v koncentračních táborech stále neznámé, a proto v těchto povídkách nejsou ani explicitně vyjádřeny. Nadále se také projevuje jako svědek událostí, třeba v povídce Mifinka a Bob Zabiják „...byl jsem svědkem pouze jejich nešťastného závěru...“¹¹⁸ Kromě této povídky se nemění ani jednoduchost jeho projevu („...a já říkal, že my katolíci ho

¹¹¹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 15.

¹¹² Tamtéž, s. 16.

¹¹³ Tamtéž, s. 12.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 13.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 15.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 14.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 42.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 84.

[boha] uznáváme, a mezi námi zavládla pohoda a já byl spokojen, jak jsou věci pestré a zajímavé a každá jiná.“)¹¹⁹.

Autor také klade důraz na smyslové vnímání dětského vypravěče, které se v textech projevuje prostřednictvím sloves viděl, slyšel...

V povídkách Příběh pro Rebekku, Příběh o Kukačce a Eine Kleine Jazzmusik je však Danny do děje více zainteresován. Ze svědka a zprostředkovatele událostí se stává postavou podílející se na vývoji děje (například když přiměje šmelináře Láďu, aby pomohl Dannyho sourozencům a uplatil Hünekeho). V posledních čtyřech povídkách dochází také k proměně vypravěčova vyjadřování, které působí nejen více hovorově, ale vzhledem k syntaktické stavbě vět také promyšlenějším a ucelenějším dojmem („Vedle nás na šabloně makala Oldřiška, s kterou chodil můj mladší brácha, poněvadž toho z gymplu vylili kvůli mně...“)¹²⁰.

Ve čtvrté povídce Příběh pro Rebekku je v projevu homodiegetického vypravěče vidět značný rozdíl oproti předešlým třem povídkám. V přímé řeči Dannyho jsou spisovné tvary s hovorovějšími, nespisovnými až vulgárními výrazy („Jdi, vole, makat, řekl jsem...“)¹²¹. Se zvětšující se mírou vypravěčova zapojení do děje se v textu také zvětšuje jeho podíl přímé řeči a stoupá subjektivita výpovědi. Opět tak dochází k sjednocení roviny stylu s vyvíjející se mentalitou postavy. Celá povídka je psaná jako monolog vypravěče, ale objevuje se zde i neznačená přímá řeč. Prostřednictvím analepsy nás homodiegetický vypravěč spisovným jazykem seznamuje s předcházejícími událostmi, aby osvětlil příčinu událostí a dotvořil charakteristiku postav.

Navíc se zde projevuje také vypravěčská figura ironie, k níž odkazují Dannyho komentáře typu: „...taky měl plný právo čekat, že mu ta žába bude aspoň vděčná, jak je to mezi slušnými lidma přece přirozené, že.“¹²²

---

¹¹⁹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964., s. 40.

¹²⁰ Tamtéž, s. 50.

¹²¹ Tamtéž, s. 52.

¹²² Tamtéž, s. 55.

V Příběhu o Kukačce je vyprávěcí styl prolínán úvahovými otázkami, které podněcují čtenáře k zamýšlení: „*Kdo byla Rebekka? Byla, protože už není?*“¹²³ a čtenář je navíc oslovován („*Rozumíte?*“¹²⁴, „*–promiňte mi tu rétoriku–*“¹²⁵).

Z hlediska makrokompozice je povídka rozdělena na dvě části – šťastnou a zlou. V té šťastné vypravěč popisuje zrod jazzového bandu a jeho první koncert. Zlá část pojednává především o smrti blízkých.

V sedmé povídce se typ vypravěče mění. Danny nám popisuje, o čem se zdá řediteli Czermackovi (přitom i jeho komentář, související se změnou jména této postavy z Čermáček a Czermack, má charakterizační funkci a ukazuje na další podobu tohoto prostředku ve Škvoreckého povídkách Sedmiramenného svícnu). V jiném okamžiku nás pak zpravuje o tom, co se odehrává na různých místech ve stejný čas. Jeho perspektiva tak opouští perspektivu postavy spojené s příběhem, a přechází do prostoru, kde se tradičně pohybuje autorský vypravěč: „*Ve chvíli, kdy zjišťoval tuto trapnou skutečnost [v Praze], vrcholil koncert Maskovaných Banditů Rytmu [ve městě K.]...*“¹²⁶

Celkově můžeme konstatovat, že postava vypravěče na sebe v rámci souboru často upozorňuje – jde o tematizaci aktu vyprávění. Zdůrazňuje tím jak subjektivitu svého vyprávění („*Pro mě zůstává Tilda statnou, vysokou blondýnou...*“¹²⁷, „*A nežli opustím objektivní záznam událostí...*“¹²⁸), tak skutečnost, že je adresován, tedy že má posluchače (jímž ovšem není Rebekka).

2.2.4 PAN DOKTOR STRASS JAKO OBRAZ PROSTŘEDÍ

Mezi nejvýraznější stavební prvky v této povídce patří popis prostředí. Nejenom, že jej autor využívá jako prostředek nepřímé charakterizace postav, ale deskripce prostoru slouží také ke konfrontaci minulosti a přítomnosti a umožňuje autorovi znázornit proměnu charakteru a jednání aktérů.

Povídka začíná charakterizací Strasse. Autor čtenáři nejprve stručně a ne příliš

¹²³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 97.

¹²⁴ Tamtéž, s. 102.

¹²⁵ Tamtéž, s. 104.

¹²⁶ Tamtéž, s. 124.

¹²⁷ Tamtéž, s. 93.

¹²⁸ Tamtéž, s. 93.

podrobně přiblíží doktorův vzhled a pak se zaměří na popis jeho majetku, domova a ordinace. Deskripce interiéru a exteriéru zde oproti ostatním povídkám zabírá značnou část textu. Jako prostředek nepřímé charakteristiky tak odkazuje ke Strassově zámožnosti a péči o pacienty. Jeho bohatství dokládá zmínka o umělecky vykované bráně s monogramem, široké pískové cestě, vile s věží, kůži, Lanzii či černém buicku.

2.2.4.a OBRAZ ORDINACÍ JAKO METODA KONTRASTU

Škvorecký pracuje se symbolikou barev. Deskripce tmavé čekárny a Strassovy bílé ordinace působí velmi kontrastně: „*A často jsem překročil práh z té tmavé čekárny a vešel jsem do ordinace, a bylo to, jako by se člověk z ničeho nic octl z černé noci v bílém dni.*“¹²⁹ Tato komparace dotváří charakter Strasse, poukazuje na pocity bezpečí a naděje, které v Dannym vzbuzoval.

Autor využívá metodu analogie, a to například mezi vzezřením ordinací doktorů Strasse a Labského, jenž Strasse v době nacistické okupace nahradil. Toto srovnání se stává také jedním z charakterizačních prostředků, díky kterému vyniká Strassovo bohatství a jeho péče o pacienty. Strassova „*ordinace svítila jako umytá nedělní kredenc [...] chromované kliky skříní se studeně leskly, studeně svítila obrovská chromovaná koule diathermie a podivná zařízení vyšetřovacího stolu [...] potaženého bílou kůží.*“¹³⁰ Doktor Labský oproti tomu „*měl ordinaci v činžáku a plnou lidí na pokladnu a nebylo tam nic krásného ani tajemného ani žádné zelené moře a lesklá černá kůže v tmavém přišeří. Byly tam jen obyčejné dveře a skrze ně bylo slyšet všechno.*“¹³¹.

Dalším případem analogického přirovnání jsou dvě scény, z nichž jedna se odehrává v kavárně na náměstí před nacistickou okupací:

„*...a když jsem přimáčkl nos k tlustému sklu, které mělo matný rám s vyleptanými květinami v rozích, uviděl jsem pana doktora Strasse, jak sedí v šedivém obleku s vestou a řetízku od hodinek, v tuhém bílém límečku, u mramorového stolku nad černou kávou a hovoří tiše a bezvýrazně s panem Ohrenzugem [...] a na bílých rukou s velkým pečetním prstenem na prstě mu v přítmí kavárny zlatě svítí jemné zrzavé*

¹²⁹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 26–27.

¹³⁰ Tamtéž, s. 26.

¹³¹ Tamtéž, s. 29.

*chloupky.*¹³²

Místem druhého výjevu pak je kavárna pro Židy Port Arthur, jediné místo, kde se mohou Židé scházet:

*„...musel jsem zase přimáčkout nos na sklo [...] Uvnitř za stolem seděli pan doktor Strass s panem Ohrenzugem a s panem učitelem Katzem nad třemi šálky bukvicové kávy, všichni neoholení, nemluvíli, mlčeli. Jen seděli, nehybní nad tou špinavou kávou, dívali se před sebe a nemluvíli. Vypadali sešlí, ošumělí a velmi staří.“*¹³³

Díky komparaci těchto dvou téměř totožných situací lze vidět postupnou perzekuci Hebrejců, zavádění protizidovských zákonů a pasivní přijetí jejich údělu. Nejen že se mění interiér míst, kde pobývají, ke změně dochází i v jejich psychice, která je natolik narušená, že už mezi sebou často ani nemluví. Jako symboly útlaku můžeme interpretovat i motivy kávy a okna kavárny pro Židy, kterým Danny sice vidí, ale které jej zároveň od Židů odděluje. Káva, nejprve černá, poté bukvicová, se stává jedním ze symbolů změny židovského postavení. Její kvalita koresponduje s postupným vyloučením Židů ze společnosti. Oknem pak Danny pozoruje tři židovské postavy. Vidí neoholené, mlčenlivé muže, přičemž kolem něho chodí zdraví, němečtí vojáci. Tento kontrast v něm utváří pocity provinění, které dětský vypravěč není schopen pochopit (*„...jsem se nějak styděl, nevím ani za co.“*)¹³⁴.

Obdobné srovnání dvou podobných situací se vyskytuje i první povídce. Vypravěč popisuje, jak na slunečnicovém poli dojde ke rvačce mezi dědečkem a strýcem. Expresivně stylizovaná věta: *„Ty Žide smradlavá, já tě uškrtím!“*¹³⁵, naznačuje dědečkův vztah ke Khonovi a Židům obecně. Zvolené místo má také svou symboliku. Slunečnice totiž značí pokoru a oddanost, což je v harmonii s vyústěním konfliktu, jenž končí smířením aktérů (*„...všichni tři odešli [...] pomalu k lesu.“*)¹³⁶. Ke druhému střetu dochází v restauraci, která v rámci povídky figuruje jako místo hlavního dějového zvratu – otec, děda a strýc se zde střetávají s Prušáky a dochází ke gradaci děje. Tato scéna je analogická se scénou v poli. Jedná se o kontrastní situace s různě varioványi motivy. Obě události spojuje výrok značící odpor k Židům, tentokrát je jeho

¹³² ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 25.

¹³³ Tamtéž, s. 29–30.

¹³⁴ Tamtéž, s. 30.

¹³⁵ Tamtéž, s. 14.

¹³⁶ Tamtéž, s. 14.

autorem jeden z Prušáků: „*Die Juden'raus!*“¹³⁷ Druhým společným rysem je postava otce, která opět brání Khona. V porovnání obou scén je však odlišné prostředí a doba – slunečnicové pole před nacistickou okupací a restaurace s opilými Prušáky na jaře 1936, kdy se začínají projevovat antisemitské nálady. Nelze opomenout ani vliv obou událostí na Khonův život, kdy každá má jiné vyústění. Díky té první se Khon smířil s dědečkem, následuje svatba a pro Khona je to nový impuls do života, zatímco příhoda s Prušáky jej nakonec přiměje k sebevraždě.

Spolu se společenskou degradací se mění také Strassovo obydlí. Z honosné a prostorné vily nad řekou se musel přestěhovat do Židovské ulice, kam byli Židé postupně vystěhováni ze svých obydlí zabavených nacisty. Strass tak ztratil veškerý majetek a statut váženého občana. Do Židovské ulice se stěhuje také rodina Löblů. Autor tak opět pracuje se změnou prostředí, která je v souladu se změnou postavení protagonistů („...*jednoho jarního dne přestěhoval se Robert Močkalöbl do vily svého bratra [...] jednoho dne zmizely obě rodiny z vily a nastěhovaly se do staré školy v Židovské ulici.*“)¹³⁸. S touto metodou se setkáváme také v povídce Příběh o Kukačce: do vily Žida Abelese za nacistické okupace přesídí pan Husa „*a původního majitele přestěhoval do opuštěného zahradníkovy domku [...] odtud později odešel pan Abeles s rodinou do židovské školy a ještě později do ghetta v terezínské pevnosti.*“¹³⁹

2.2.4.b POPIS DOPRAVNÍHO PROSTŘEDKU

Škvorecký čtenáře ve svých povídkách často informuje o tom, jaký dopravní prostředek postava vlastní či používá. Důvodem je nejen charakterizace postavy, ale také jejich konfrontace. Strass „*jezdil [...] v otevřené lanzii, která byla aspoň šest metrů dlouhá...*“¹⁴⁰. Stejně tomu je u strýčka Khona („*Měl auto, tatra Hadimršku...*“)¹⁴¹

---

¹³⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmíramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 15.

¹³⁸ Tamtéž, s. 84.

¹³⁹ Tamtéž, s. 101.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 25.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 12.

a Mošeho („...černá limuzína se šoférem, která zas jindy odvážela Mošeho do Prahy.“)¹⁴², zde typ auta odkazuje k zámožnosti postavy. Naopak u Roberta Löbla, který „jezdil do města bryčkou, která voněla hnojem“¹⁴³, díky popisu dopravního prostředku vyniká jeho lhostejnost k majetku a odlišnost s jeho bratrem Arnem, který „stával v bílé zástěře [...] v přísně hygienickém výkladě se [...] smály vymydlené hlavy vepříků...“¹⁴⁴

2.2.4.c ZMĚNA PROSTŘEDÍ

Mezi další způsob nepřímé charakteristiky patří také popis míst, kam protagonisté chodí ve svém volném čase a následná změna prostředí v důsledku vyvíjejícího se děje. Strass například odjede na svatební cestu na Francouzskou riviéru, kam jezdí také bohatý Moše Löbl.

2.2.4.d PODROBNĚJŠÍ KOMPARACE S OSTATNÍMI POVÍDKAMI

Škvorecký využívá popis prostředí jako prostředek nepřímé charakteristiky skoro ve všech povídkách. Jak již bylo zmíněno, k bohatství odkazuje v povídce Můj strýček Khon (strýc měl „v Praze velký automat [...] sedával v kavárně Paříž, četl cizí noviny, kouřil se zlaté špičky...“¹⁴⁵, „...měl v Praze činžák a v něm velký osmipokojový byt.“¹⁴⁶) či Mifinka a Bob Zabiják (Löblové bydlí „ve veliké dvouposchodové vile“¹⁴⁷ a vypravěč také zmiňuje mramorové schodiště, mahagonové dveře, veliké obrazy ve zlatých rámech, krajkové záclony, francouzské okno či víno s cizojazyčnou etiketou). V případě Arno Löbla dokládá i jeho přísnou a ortodoxní povahu („...očima bystře slídil po krámě. Krám byl moderní, bílé kachličky a chromované háky na maso [...] byl v krámě zvláštní pult, kde se prodávalo košer.“)¹⁴⁸ U Mošeho odkazuje také k jeho promiskuitě („Ze zlatých rámu svítila tu na tmavém pozadí nahá růžová ženská těla s prsními bradavkami [...] krajkové záclony [...] propůjčovaly pozadí ještě větší temnotu a růžovému tónu těl ještě růžovější světlo.“)¹⁴⁹

¹⁴² ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 81.

¹⁴³ Tamtéž, s. 76.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 80.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 13.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 16.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 76.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 80.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 78.

Naopak chudobu značí v povídce Pan učitel Katz. Katz bydlí „v prvním patře židovské školy, kde byla dřív třída...“¹⁵⁰ V nuzném prostředí bytu se nachází štokrle, stůl a kamna. Strádání Katzovy rodiny je zvýrazněno tím, že nemají svůj vlastní byt, nýbrž žijí ve třídě bývalé židovské školy. Kromě zvýraznění bídy má však deskripce prostoru v této povídce ještě jednu funkci, a to přiblížit čtenáři židovské zvyky a tradice. Vypravěč zmiňuje mezuzu, truhlu na rámu dveří, která slouží jako schránka na uchovávání biblických textů a zároveň jako strážce domu. Mezuzá se tak stává jedním ze symbolů židovské víry, kterou prostřednictvím Katzovy postavy Danny poznává. Dalším místem, jenž v povídce reprezentuje židovskou víru a dodržování svátků, se stává modlitebna. Její popis ve čtenáři evokuje tajemství a odlišnost tohoto národa. Každý pátek (den před šabatem, jelikož modlitby často začínají už v páteční večer) se zde konají modlitby a tehdy se z ní ozývá „směsice divokých hlasů“¹⁵¹, která je sborovou odpovědí na zpěv kantorův, tedy vedoucího modlitby, kterým je Katz. Podle tradice místnost zdobí „tmavá sametová opona s vyšíváním a mezi okny mapa Palestíny s hebrejským nápisem [...] Snad plakali a volali po té Palestině...“¹⁵² Opona představuje závěs pověšený před dveřmi aronu, tedy místa, kde jsou uchovány svitky textů.¹⁵³

Symbolického významu pak nabývají hotel Hvězda a náměstí. Danny se v závěru děje schovává za rohem hotelu Hvězda. V symbolické rovině to lze chápat jako pojmenování analogické k žluté hvězdě, kterou musí nosit Židé na oblečení. Takto zvolený název hotelu lze chápat jako zdůraznění odlišnosti árijců a diskriminovaných Židů. Pro Dannyho značí hotel Hvězda úkryt, pro Židy představuje Davidova hvězda na jejich oblečení nebezpečí smrti.

Náměstí se pro změnu stává místem, kde se Danny poprvé vzepře všem předsudkům a nařízením a, na očích všem, „šel s ním [Katzem] natruc přes celé náměstí.“¹⁵⁴ Kroky, které v tu chvíli Danny slyší, patří prchajícímu Vladykovi, reprezentujícímu odpor k Židům a strach jak ze styku s nimi, tak z možných následků.

---

¹⁵⁰ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 36.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 39.

¹⁵² Tamtéž, s. 40.

¹⁵³ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské zvyky a tradice*. Praha : Karolinum, 2011. s. 152.

¹⁵⁴ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 45.

Danny se také zmíní o nádraží, kde naposled všechny své známé spatří. Dochází tak k propojení s rámcovým vyprávěním, ve kterém Rebekka motiv nádraží rozvíjí o psychologický prvek, jak již bylo zmíněno výše.

Popis prostředí je naopak minimalizován ve čtvrté povídce Příběh pro Rebekku. Autor do popředí staví děj, postavy už nejsou charakterizovány prostorem, ale zejména vlastním chováním.

V páté povídce mizí motiv skla, které v povídkách Pan doktor Strass a Pan učitel Katz symbolizovalo Dannyho oddělení od židovského světa. Autor nyní popisuje altán s nezasklenými okny, ve kterém se Moše snaží svést mladou dívku Kristýnu Hubálkovou (*„Když se Moše Čubkalöbl začal sápat na Kristu [...] naplnila se náhle okna altánku vážnými tvářemi [septimánů]...“*)¹⁵⁵. Altán s nezasklenými okny se stává otevřeným prostorem, ve kterém je tak dosaženo veřejné potupy a zesměšnění Mošeho.

V povídce Příběh o Kukačce dochází ke konfrontaci osudů Židů a některých dětí z poněmčených rodin. Židé byli posíláni do koncentračních táborů, nežidovské děti pak na převýchovu, v obou případech se většinou už domů nikdo nevrátil.

Například Ruda Husa, z jehož otce se v důsledku nastupující nacistické ideologie stal Herr Hüsse, *„všechny tyto změny odmítl uznat [...] se na kompoziční sešity tvrdošijně dál podepisoval jménem svých praotců [...] Přirozeně, byl nezletilý, a jako takový odeslán proti své vůli na říšskoněmecké gymnasium v B. [...] Dali ho na vychování do Mnichova a posléze byl pedagogicky svěřen říšskoněmecké branné moci...“*¹⁵⁶ Rodiče samotní v tomto případě posílají své děti na převýchovu; je tím zdůrazněna jejich necitelnost a rozpad rodinných hodnot.

Symbolického významu nabývá prostředí zejména v poslední povídce Eine Kleine Jazzmusik. Autor zmiňuje Smetanovu síň a sochu Karla Hynka Máchy, místa upomínajícího na dvě významné české osobnosti. Prostředí už tedy neplní funkci charakterizačního prostředku, nýbrž dochází ke konfrontaci místa a události v něm se odehrávající.

---

¹⁵⁵ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 82.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 92.

Ve Smetanově síni se koná projev „o nutnosti a slávě boje proti arijskému bolševismu a o historickém určení českého národa v rámci Velkoněmecké říše.“¹⁵⁷ Dochází tak ke kontrastu mezi významem události, která se zde odehrává, a názvem této síně. Ve fikčním světě povídky síň zasvěcená českému národnímu skladateli slouží pro účely národa německého a navíc jsou zde předávána ocenění pro nejlepší pracovníky státních organizací protektorátu.

Za sochou Karla Hynka Máchy pak dochází k zesměšnění Čermákova syna Adolfa, který se zaprodal jiné vlasti. Zvolené místo proto můžeme chápat symbolicky, jelikož druhý Máchův pohřeb na Vyšehradě se stal národní manifestací věrnosti národu.¹⁵⁸

Na závěr lze konstatovat, že jelikož se jedná o soubor povídek, vyskytuje se zde také více fikčních světů. Místo děje jednotlivých povídek je většinou neurčené. Objevují se zde však i konkrétní názvy ulic. Zmiňována je zejména Židovská ulice, která dokládá úpadek protagonistů, kteří přišli o svá obydlí a museli se přestěhovat do ulice vyhrazené jen pro ně. Další názvy označují koncentrační tábory (Osvětim, Belsen...), ve kterých končí životy postav, o nichž si Danny s Rebekkou vypráví (kromě strýčka Khona a tetičky, kteří spáchali sebevraždu).

2.2.5 PAN UČITEL KATZ JAKO TÉMA HOLOCAUSTU

Oproti dvěma předchozím povídkám *Můj strýček Khon* a *Pan doktor Strass* se mírně mění kompozice. Autor nezačíná popisem hlavního protagonisty, ale vypráví o tom, jak se seznámil s Katzem. Čtenář poznává jejich vzájemný vztah, který se však v průběhu děje mění. Autor zde tak vytváří obraz postupné perzekuce a degradace Židů, a to zejména prostřednictvím postavy Dannyho otce. Ten sice Dannyho zpočátku posílá ke Katzovi na hodiny němčiny, ale poté, co „napsal nějaký anonym článek do *Arijského boj*, a psal že [...] posílá dosud svého syna na hodiny němčiny [...] k Židovi Adolfu

¹⁵⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 123.

¹⁵⁸ Tuto skutečnost dokládají slova, která na této slavnostní události v roce 1939 pronesl Rudolf Medek: „Co nám nikdo vzít nemůže, je láska. Láska k rodné zemi, k rodnému jazyku a láska a péče o příští pokolení.“, viz *Po druhé a na věky do svaté země. Národní listy* [online]. č. 16, r. 79, 1939-05-08, s. 1 [cit. 2013-11-15]. Dostupný z WWW : <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=6920456&idpi=10475995>>.

Katzovi¹⁵⁹, už Danny ke Katzovi nesmí. Postava Dannyho otce se však neangažuje dobrovolně. Do popředí děje se spolu s problematikou holocaustu dostává také téma strachu. Otec se sice „velice rozčiloval, ale schlípl [...] Začal platit za židomila...“¹⁶⁰ Jako židomil však otec končí v koncentračním táboře: „...u nás jednou o půlnoci zatloukli na dveře a otce odvedli [...] Zmizel v Belsenu.“¹⁶¹ Belsen, název koncentračního tábora, se tak stává dalším odkazem k holocaustu, Škvorecký se však přímému pojmenování koncentračního tábora vyhýbá, stejně jako explicitnímu popisu dění v těchto táborech.

Otcův odpor však není skutečný. Jeho postoj ke Katzovi je dán obavou z možných následků. Postava otce se tak v rámci souboru jeví jako postava dynamická. V první povídce Můj strýček Khon totiž svým jednáním smířil antisemitského dědečka a Žida Khona, kterého se navíc zastal i před Prušáky. A když Khon s tetičkou umírají, „nejvíc plakal otec. Nikdy jsem ho neslyšel tak plakat.“¹⁶² Ve třetí povídce, poté, co Katzovi oznámí, že už nebude vyučovat Dannyho, „také otci se skoulela slza po tváři, ale zamračil se, šel, a vynadal mé mladší sestře...“¹⁶³ Otec raději skrývá své city vůči Židovi a jeho postava se tak pojí s tématem strachu.

V důsledku holocaustu dochází také k proměně atmosféry v městečku K., kterou dokládá Dannyho vyprávění o svatbě Katzovy dcery Ruth: „...přišli na svatbu nejenom židé, ale také mnoho křesťanů [...] každý chtěl svatbu vidět...“¹⁶⁴ Zároveň se Katzovi spoluobčané přizpůsobují židovské tradici. Jelikož vstoupit do synagogy je možné jedině s kloboukem (kipou)¹⁶⁵, „přiběhl pan Izák Eisner s nůsí na zádech a se dvěma košíky, všechno plné klobouků [...] a za chvíli je měl rozebrané...“¹⁶⁶

Situace se však mění v době okupace a po zavedení norimberských zákonů. Židé začínají být považováni za méněcenné a lidé se jim začínají vyhýbat: „...jsem najednou uslyšel zašustění [...] jak pan Vladyka honem pospíchá pryč přes náměstí, jen za ním

¹⁵⁹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 42.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 42.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 43.

¹⁶² Tamtéž, s. 17.

¹⁶³ Tamtéž, s. 43.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 38.

¹⁶⁵ Klobouk, zvaný kipa, je nezbytnou součástí židovské kultury. Při modlitbách musí mít Židé totiž pokrytou hlavu a bez kipy nemohou vstoupit do synagogy. Kipa je totiž projevem bázně a pokory, viz PAVLÁT, Leo. *Židé – dějiny a kultura*. Praha : Židovské muzeum Praha, 2005. s. 116.

¹⁶⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 38.

*vlají šosy jeho balónového trenchcoatu.*¹⁶⁷ Židovská degradace se stupňuje, až nakonec *„obstavili některé léky a zakázali je prodávat židům.“*¹⁶⁸

Vyvíjí se však i postava Katzovy ženy. Ta *„první léta neříkala nic [...] když přišli Němci [...] už jsme mluvili jen o politické situaci, skákala nám paní učitelová do řeči...“*¹⁶⁹ Autor se opět vyhýbá explicitnímu sdělení, o čem konkrétně rozhovor byl. Čtenář si však na základě různých informací (příchod Němců, Katzův židovský původ, změna politické situace, zavedení norimberských zákonů) odvodí příčiny této změny v chování Katzové. Navíc se proměňuje i téma dialogu postav, kdy je vyprávění pohádek nahrazeno debatou o politice.

V závěru děje se Danny schovává za rohem hotelu Hvězda. V symbolické rovině toto pojmenování lze chápat jako analogické ke žluté hvězdě. Název hotelu zdůrazňuje odlišnosti diskriminovaných Židů a Nehebrejců. Pro Dannyho značí hotel Hvězda úkryt, pro Židy představuje Davidova hvězda na jejich oblečení nebezpečí smrti, jelikož jejím prostřednictvím upozorňují na svůj židovský původ.

Vypravěč v této scéně zároveň popisuje zástup Židů na nádraží. Jako symboly holocaustu zde můžeme interpretovat právě vlakové nádraží, transport či motiv seznamu, které se objevují v závěru povídky.

Vlakové nádraží se stává posledním místem, kde Danny spatřuje své židovské přátele – doktora Strasse, Sáru Abelesovou s dítětem, Leo Felda, bratry Löbly, Lewitha, Itzika Khonů i pana učitele Katze. Tento výčet můžeme interpretovat jako motiv seznamu obětí. Danny zde vidí také Katzovu vnučku Hannerle: *„Viděl jsem ji tenkrát vlastně poprvé.“*¹⁷⁰ Pro Dannyho je však toto první setkání zároveň posledním. Pochmurnou a tíživou atmosféru této scény dotváří *„sychravý, studený, šeredný podzimní den.“*¹⁷¹

---

¹⁶⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmíramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 44.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 44.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 38.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 45.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 45.

2.2.5.a KOMPARACE S OSTATNÍMI POVÍDKAMI

Škvorecký pracuje s motivem seznamu také v povídce *Eine Kleine Jazzmusik*. Zde autor využívá metodu kontrastu dvou scén, kdy v každé má skutečnost, že je jméno zapsáno na seznam, jiné následky. Ředitel Čermák radostně a vzrušeně očekává, až zazní jeho jméno na seznamu nacistů, kteří mají být oceněni jako nejlepší pracovníci státních organizací (*„Pan ředitel Czermack mezitím sledoval netrpělivě a s rostoucí nervozitou řadu jmen, která vyvolával vychrtlý postarší mladík [...] Čekal, až uslyší svoje jméno. Čekal, ale toho večera se nedočkal.“*)¹⁷². Dochází tak ke konfrontaci seznamu nacistů určených k ocenění a seznamu Židů určených k transportu. Radost a vzrušení střídá strach, úzkost a nejistota.

Druhou variací tohoto motivu se v povídce *Eine Kleine Jazzmusik* stává scéna, kdy vypravěč postupně jmenuje ty, kteří zahynuli v koncentračním táboře a vytváří tak seznam obětí, kterým navozuje melodramatický závěr: *„A takhle zemřela [Suzi]. Tak zemřel i Paddy Nakonec i Suzini rodiče, tak zemřel můj tatík i Horst Hüsse i pan učitel Katz, tak zemřel pan doktor Strass, Mifinka a Bob Zabiják. Tak všichni zemřeli, a my tu žijeme.“*¹⁷³

Pokud se zaměříme i na ostatní příběhy souboru, v první povídce *Můj strýček* Khon není téma holocaustu ještě tak zřejmé. Vypravěč zmiňuje setkání s Buršáky, nikdo ovšem není označen za židomila jen proto, že si Dannyho tetička vezme Žida, neplatí ani žádné zákazy, Židům nejsou vyhrazena speciální místa a kavárny, strýcovi se nadále daří uplácet policii (*„Otce odvedli na policii s buršáky, ale strýček šel za ním a hned ho zas pustili.“*)¹⁷⁴. Lidé jsou ovlivněni zejména předsudky vůči Židům často považovaných za lichváře či mazané a prohnané povahy. Příkladem takového chování je vypravěčův děda, který si *„počíhal na Khona [...] a začal rvát: ‚Ty žide smradlavá, já tě uškrtním!‘“*¹⁷⁵ Nakonec spolu však usmíření *„odešli polní cestou mezi obilím pomalu k lesu...“*¹⁷⁶ Dědečkovu chování je tak pouhou maskou a stejně, jako v případě vypravěčova otce, se nejedná o skutečnou averzi vůči Židům. Odpor k nim zde ještě není tak silný, ale toto téma je pak v souboru dále variováno a stupňováno po naprostou averzi k Židům

¹⁷² ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 124.

¹⁷³ Tamtéž, s. 126.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 16.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 14.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 14.

končící až jejich vraždou. S tou se setkáváme například v povídce Mifinka a Bob Zabiják. Obchodník Liehm vyhání bratry Löbly z domu a popis jeho chování je zvýrazněn přímou řečí: „*Ted' by vám byl křesťan dobrej, co? Židáci smradlaví!*“¹⁷⁷ Dědečkově označení „žide smradlavá“ se mění na Liehmovo pojmenování „židáci smradlaví“. Lze tak konstatovat, že averze vůči Židům stoupá a v případě Liehma se už nejedná o pouhou masku, nýbrž o opravdovou zášť, lhostejnost a hrdost.

V povídce Pan doktor Strass vytváří opozici obraz Strasse a Katze v kavárně Port Arthur a kolemjdoucích německých vojáků. Obraz židovské genocidy je gradován právě popisem těchto dvou protikladných výjevů, který je založen na odlišném vzezření, atmosféře a chování Židů a Němců. Katz, Strass a Ohrenzug „*všichni neholení, nemluvili, mlčeli [...] Vypadali sešlí, ošumělí a velmi staří.*“¹⁷⁸ Vzápětí Danny popisuje skupinu německých vojáků: „*...jsem uviděl, že proti mně pochoduje četa brunátných, zdravě vyhlížejících německých vojáků a zpívají si...*“¹⁷⁹ Dochází tak ke konfrontaci oběti a vojáků symbolizujících původce zla, nacismus.

Závěrečný dialog vypravěče a Strasse ve druhé povídce Pan doktor Strass líčí vnitřní boj obou protagonistů, který zažívají při společné komunikaci a svědčí o tom, jak je jejich přátelství narušeno nacistickou ideologií a dobovým kontextem:

„*...jsem si uvědomil, že mi pan doktor vyká, ačkoli když jsem s ním mluvil naposled, ještě mi tykal [...]* „*Co to nesete?*“ *zeptal se [...]* „*Saxofon? Ale – “ ale nedořekl to [...] věděl, že už nemá právo, ptát se po mém zdravotním stavu, po tom, jak se saxofon snáší s mými průduškami, neboť je žid, a tohle je moje árijská záležitost.*“¹⁸⁰ Vypravěč Danny cítí rozpaky, i když za Strassovo vyloučení ze společnosti nemůže. Oproti předchozí povídce se zde více projevují Dannyho provinilé pocity a vnitřní rozpolcenost a z dříve autoritativního Strasse („*Ležel jsem ve svém pokoji u otevřeného okna, ačkoliv to bylo v zimě, protože to nařídil pan doktor Strass...*“)¹⁸¹ se stává méněcenný jedinec, kterým ostatní pohrdají.

Navíc zde můžeme porovnat Dannyho vývoj. V případě Strasse „*zůstal jsem*

¹⁷⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 84.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 30.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 30.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 30.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 26.

v rozpacích stát [...] já nevěděl co říct...“¹⁸², naopak zcela odlišné je jeho chování ke Katzovi, kterého Danny potkává na náměstí. Na očích všem „šel s ním [Katzem] natruc přes celé náměstí.“¹⁸³ Toto veřejné prostranství se stává místem, kde se Danny poprvé vzepře všem předsudkům a nařízením a kdy se u něho projevuje téma revolty. Kroky, které v tu chvíli Danny slyší, patří prchajícímu Vladykovi, reprezentujícímu odpor k Židům a strach jak ze styku s nimi, tak z možných následků. Dannyho postoj se tak vyvíjí opačným směrem, než jak je tomu u většiny postav. Kladným vztahem k Židům se vyznačuje také postava Němky Rittenbachové, která Židovce „Sáře snad [...] nahradila do jisté míry matku...“¹⁸⁴ Rittenbachová cítí spoluodpovědnost a soucit, a proto Sáře pomáhá a vymění její dítě za německé novorozence.

Postupná degradace Židů je znázorněna také v zákazu činnosti. Katz neučí, doktor Strass už nemůže pracovat jako lékař a „židům sebrali auta a zakázali jim chodit do restaurací. Všude visely tabulky Židům nepřístupno, jenom na hospodě, která se jmenovala Port Arthur a stála na samém kraji města u řeky, pověsili štít KÁVARNA PRO ŽIDY.“¹⁸⁵ Židé jsou vytěsněni z centra společnosti a musejí se vystěhovat na okraj města, do Židovské ulice, až jsou následně deportováni do koncentračních táborů.

Zmínili jsme otcovo jednání vůči Katzovi, ovlivněné strachem. Postoj Tildy Hüsseové v povídce Příběh o Kukačce k Židovce Alici Abelesové je však naopak podmíněn racionálně: „Do života těchto mladých žen a matek zasáhly vyšší politické a národnostní zájmy, nová ideologie, kterou frau Tilda začala horlivě vyznávat [...] nebylo už přátelství mezi Tildou a Alicí Abelesovou...“¹⁸⁶ Chování Tildy je oproti otcovi tedy promyšlené, značí její přijetí nacistické ideologie, angažovanost a ztotožnění se s režimem.

Autor však nezobrazuje téma holocaustu jen prostřednictvím perzekuce a útlatku Židů, v souboru se také objevuje téma zkušenosti návratu. Sára přežije Osvětim a vrací se do městečka K., postoj místních obyvatel však značí neustávající předpojatost, odpor a pohrdání Židy: „Vidíte je, Židy, co s nima Hitler udělal, ale německy mluvit

---

¹⁸² ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 30.

¹⁸³ Tamtéž, s. 45.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 96.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 29.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 96.

*nepřestanou...*¹⁸⁷ Se zkušeností návratu je spojena i postava Rebekky, která se vyznačuje polyandrií a změnou jména, která naznačuje její postoj – snahu zapomenout na minulost.

Židovská degradace je také ztvárněna v již zmíněné povídce *Eine Kleine Jazzmusik*. Paddyho židovský původ se totiž stává nejen důvodem jeho vyloučení z gymnázia, ale zároveň je jako iniciátor provokační akce poslán do koncentračního tábora, kde je zastřelen: „*Následky [...] nedaly na sebe dlouho čekat. Cožpak my [...] Paddy Nakonec [...] zaplatil tu srandu životem...*“¹⁸⁸, byl označen „*za hlavního původce a inspirátora provokační akce.*“¹⁸⁹

Škvorecký nacistický útlak nejlépe ztvárňuje prostřednictvím změny chování a vzhledu postav. V povídce *Pan učitel Katz* této metody však autor nevyužívá. Změnu prostředí jsme již rozebrali v předchozí kapitole a změnou vzhledu postav se budeme zabývat v jedné z kapitol následujících.

---

¹⁸⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 97.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 125.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 125.

2.2.6 PŘÍBĚH PRO REBEKKU JAKO TÉMA PSEUDOVLASTENECTVÍ A PSEUDOHRDINSTVÍ

V povídce Příběh pro Rebekku autor čtenáře seznamuje s prostředím fabriky a s různými lidskými charaktery. Problematice postav se však budeme věnovat v kapitole týkající se povídky Příběh o Kukačce.

Škvorecký pracuje s tématy zbabělosti a pseudovlastenectví už ve své prvotině Zbabělci. Příběh pro Rebekku se tak stává jejich variací, ale obsahuje také téma idealismu.

Jako pseudovlastence můžeme označit tři postavy – oba Dannyho sourozence a Čecha Huňáka, vlivem německé okupace přejmenovaného na Hünekeho.

Vzhledem ke komentářům vypravěče se chování Dannyho sourozenců čtenáři jeví však zcela odlišně, než je tomu v případě Hünekeho. Danny nás neustále upozorňuje na mládí bratra a sestry, tudíž si u čtenáře získávají spíše jeho sympatie za své aktivní chování. Hüneke je naopak dospělý, uvědomělý a jeho jednání se čtenáři jeví jako samolibé, promyšlené a vypočítavé.

Dannyho bratr je charakterizován jako velký vlastenec, idealista a „*aby pozvedl národní uvědomění [...], založil s párma cucáčkama a s naší Haničkou [...] ilegální spolek Bivoj...*“¹⁹⁰ S přáteli roznášeli články o kolaborantech a o tom, jak jim škodit. Jeho neznalost možných následků dokládá Dannyho tvrzení: „*...takový byl blbec, jmenoval [kolaboranty] jménem*“¹⁹¹ – a ohrozil tak celou rodinu.

Řada lidí se během nacistické okupace vyznačovala rysem pseudohrdinství, jehož symbolem se stává právě postava Dannyho bratra („*Brácha začal blekotat [...] že zalarmuje spolek a půjdou za partyzány do skal na Osten. Přitom byl brácha lazar, samá rýma a chřipka...*“)¹⁹².

Stejným chováním se vyznačuje i Dannyho sestra Hanka, jejíž pseudovlastenectví je doloženo scénou s Bémem a čokoládou: „*Lád'a pokoušel pálit za*

¹⁹⁰ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 51–52.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 52.

¹⁹² Tamtéž, s. 52.

Haničkou, jenže ta byla taky vlastenka a ignorovala ho do té míry, že mu dvakrát vrátila čokoládu [...] potřetí už to na ni bylo moc, tak si kousek ukousla, ale zbytek mu zas vrátila.“¹⁹³

Můžeme tedy konstatovat, že autor na postavách Dannyho sourozenců ztvárnil rys doby – lidé znají jen pojmy, jako hrdina, vlastenec či zrádce, ale neuvědomují si význam těchto pojmů a jaké jednání by takto označení lidé měli vykazovat. Jde tedy jen o prázdné fráze. Jednání bratra a sestry můžeme popsat tak, že se chtějí jevit jako hrdinové a právě kvůli tomu zapomínají na vlastní bezpečnost i na bezpečnost rodiny.

Pokud se zaměříme na postavu vypravěče, ten se sice k odboji staví pasivně, nehodlá se angažovat, ale téma touhy po hrdinství a vděčnosti můžeme spojit i s ním. Poté, co s Bémem uplatili Hünekeho, *„vylíčil jsem jim, samozřejmě ještě pěkně okrajovaně, jak jsme riskovali osobní bezpečnost [...] a jak jsou oba pitomí...“¹⁹⁴*

Danny si tak u čtenáře může získat méně sympatií a jevit se jako větší zbabělec a prospěchář, než jeho sourozenci, kteří opravdu riskovali, že se dostanou do problémů. Danny naopak věděl, že při vyjednávání s Hünekem mu nic nehrozí.

Dalším příkladem pseudovlastenectví se stává typizovaná postava Hünekeho. Ten patří mezi ty lidi, jejichž povaha, chování a názory se měnily v reakci na dobové a politické dění, *„kteří byli Češi, pak Němci, a teď [vzhledem k blížící se porážce Německa] by se zase rádi stali Čechama...“¹⁹⁵*

Huňák, který si pod vlivem německé okupace poněmčil své jméno na Hüneke, je charakterizován také prostřednictvím svých vlastních promluv a ideologie, jejíž podstatou je teorie české rezistence: *„Češi maj zachovat klid, je blbost dělat nějaké sabotáže [...] maj navenek být loajální a spolupracovat, ale v srdci – pan Hüneke přitom ukazoval na svá tučná prsa – v srdci maj zůstat vlastencema.“¹⁹⁶* Vypravěč tento rys Huňákovy povahy s notnou dávkou ironie příznačně označuje jako kardiální vlastenectví odkazující k jeho kolaborantské povaze.

---

¹⁹³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 53.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 55.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 53.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 54.

Tak jako se stal Dannyho bratr symbolem horlivého vlastenectví a hrdinství, tak Huňák reprezentuje přetvářku („...jeho postava vypadala zezadu tak tragicky a odhodlaně jako v biografu.“¹⁹⁷, „...utřel si suché čelo...“¹⁹⁸), sobectví a snaží se si najít pro všechny své činy nějakou omluvu či odůvodnění, jako je tomu v případě jeho tvrzení o české rezistenci.

Proto se také nechá uplatit a neudá ilegální činnost spolku výměnou za to, že v případě prohry Němců by jej Danny a Láďa neudali jako kolaboranta („*Přitom jsme mu v jednom tahu bubnovali na ty jeho zásluhy a intervence, aby měl dojem, že my bysme [...] byli ochotni mu leccos dosvědčit, kdyby snad měl mít někdy nějaké oplítání...*“)¹⁹⁹.

2.2.6.a KOMPARACE S OSTATNÍMI POVÍDKAMI

S narážkou na téma pseudovlastenectví se však setkáváme i v povídce Příběh o Kukačce. Škvorecký zde vytváří obraz maloměšťáckého pseudovlastenectví prostřednictvím přímé řeči obyvatelek města a komentáře vypravěče: „*Vidíte je, židy, co s nima Hitler udělal, ale německy mluvit nepřestanou, šeptaly si ty vlastenecké dámy v demokratickém rozhořčení.*“²⁰⁰ V návaznosti na předchozí vyprávění o „*německé činnosti v K. [...] průběhem války značně zmohutnělé*“²⁰¹ lze tyto dámy považovat za jedny z těch, kteří v době okupace nacistický režim podporovali, avšak po porážce Německa rychle zapoměli, že jej podporovali. Nyní kritizují ty, kteří si zachovali své morální hodnoty, jako například Němka Rittenbachová či Ruda Husa.

2.2.7 MIFINKA A BOB ZABIJÁK JAKO TÉMA POMSTY

Škvorecký v rámci souboru *Sedmiramenný svícen* pracuje s tématem pomsty a několikrát jej různými způsoby variuje. Konkrétně v této povídce se téma pomsty objevuje hned dvakrát. V prvním případě se původcem pomsty stává obchodník Liehm, který se Arnovi mstí za to, že nepovolil svatbu své neteře Mifinky s Liehmovým synem Arnoštem.

¹⁹⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 54.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 55.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 54.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 97.

²⁰¹ Tamtéž, s. 93.

2.2.7.a LIEHMOVA POMSTA VE SROVNÁNÍ S POMSTOU ROBERTA LÖBLA

Liehmová přímá řeč je zvýrazněna expresivitou, jež umocňuje autenticitu vyprávění a znázorňuje tak odpor k Židům („*Ted' by vám byl křesťan dobrej, co? Židáci smradlavý!*“)²⁰². Prostřednictvím této pomsty dochází k výměně rolí Arna a Liehma. Ze zámožného, uznávaného, vypočítavého a ortodoxního Žida Arno Löbla se stává člověk závislý na rozhodnutí druhého.

Danny je následně svědkem Löblovic „*nešťastného závěru a neslavného ústupu [...] přes Liehmovic zahradu.*“²⁰³ Liehmová ješitnost a hrdost tak zapříčiní smrt nevinných lidí, „*bylo tak málo milosrdenství.*“²⁰⁴ Jeho touha po pomstě a bezpáteřní charakter jsou navíc zvýrazněny rozhovorem s knězem Melounem, který se mu snaží objasnit možné důsledky jeho rozhodnutí. Gradace Škvorecký dosáhl zejména metodou kontrastu. Konfrontuje totiž projev Liehma a kněze a zároveň popisuje jejich měnící se intonaci, jež je v souladu se stupňujícím se napětím v konverzaci kněze a Liehma:

*„...zlostný hlas [...] se osopuje na kněze [...] Poté se ozval mírný, ale zřetelně popuzený hlas velebníčkův: ‚Pravost nebo nepravost záznamu v sňatkové matrice nemůže nikdo dokázat.‘ [...] Nato vrískavé ječení domácího pána: ‚Ale vždyť je to podvod, pane faráři! Podvod!‘ a potom hněvivý hlas důstojného pána Melouna: ‚Podvod, můj drahý, může se za určitých okolností stát skutkem křesťanského milosrdenství!‘“*²⁰⁵

Druhá variace tématu pomsty se v této povídce objevuje tehdy, kdy se Löblova rodina chystá do transportu. Nyní se však jeho nositelem stává Arnův synovec Robert. Jedná se o pomstu vycházející ze vztahu Roberta a Mifinky. Robert je v povídce často stavěn do role siláka a ochránce, k čemuž mimo jiné odkazuje i jeho přezdívka Bob Zabiják („*...porážel [...] hravě Randolfiho, mistra Evropy, i Panochu, mistra světa všech vah...*“)²⁰⁶. Proto můžeme jeho chování interpretovat jako jednání Mifinčina opatrovníka.

²⁰² ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 84.

²⁰³ Tamtéž, s. 74.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 86.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 85.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 77.

Robert „počkal si totiž v noci [...] na pana Liehma [...] a naložil s ním jako kdysi dávno s Randolfim [...] jenomže tu nebyl žádný soudce...“²⁰⁷ Skutečnost, že vypravěč zmiňuje absenci soudce lze chápat jako náznak specifičnosti této pomsty. Arno chtěl prostřednictvím svého činu zachránit zejména sebe, avšak Robert mstil budoucí smrt Mifinky. Proto se jeho jednání obejde bez trestu, jelikož mstí Liehmův čin, který je mnohem horší a nenachází ospravedlnění. Celá rodina Löblů kvůli němu zahyne.

2.2.7.b KOMPARACE S OSTATNÍMI POVÍDKAMI

Pokud se zaměříme na ostatní povídky, i v nich Škvorecký v různé míře využívá téma pomsty. V první povídce Můj strýček Khon se s tímto tématem setkáváme ve spojení s postavou Kudrny, který „začal vyhrožovat, že se zabije [...] nakonec vyčenichal, že se [tetička] schází se strýcem Khonem u nás, a napsal o tom dědovi anonymní dopis. Kudrna byl sketa, co nemohl mít sám, kazil aspoň druhým.“²⁰⁸ Kudrnově pomstě však chybí prvek závažnosti, odkazuje zejména k charakteru jeho a tetičky, která se Khona nevzdá ani kvůli výhrůzkám. V porovnání s předchozími příklady můžeme tedy konstatovat, že v průběhu děje se obraz tématu pomsty a jeho následky spolu s tragičností příběhu stupňují.

Motiv pomsty chybí ve druhé povídce Pan doktor Strass, jelikož autor se zaměřuje především na samotnou postavu. Čtenáři přibližuje doktorův vzhled a chování, které se mění s příchodem nacistů. Doktor Strass tak není konfrontován s žádnou jinou postavou.

Také ve třetí povídce Pan učitel Katz Danny vypráví převážně o povaze Katze. Téma pomsty se zde však objevuje, a to ze strany nacistů a jednoho z občanů městečka K.: „...napsal nějaký anonym článek do Arijského boje, a psal, že jistý dirigent banky v K. posílá dosud svého syna na hodiny němčiny [...] k Židovi Adolfu Katzovi [...] Začal [otec] platit za židomila [...] potom u nás jednou o půlnoci zatloukli [gestapo] na dveře a otce odveli [...] Zmizel v Belsenu...“²⁰⁹

²⁰⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 85.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 14.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 42–43.

Autor tak odkazuje k silícímu antisemitismu, k degradaci Židů a jejich postupnému vyloučení ze společnosti. Kontakt se židovskými spoluobčany začíná být považován za nepřipustný.

Téma pomsty se nevyskytuje ani ve čtvrté povídce Příběh pro Rebekku. Autor líčí obraz českého odboje a zabývá se zejména povahou protagonistů, tedy kolaborantů, podlézavců, prospěchářů a pseudovlastenců.

S pomstou se znovu setkáváme až v povídce Příběh o Kukačce. Jejimi původci se tentokrát stávají židovská dívka a německá chůva Rittenbachová, jež pracuje v domácnosti Hünekeho. V tomto případě můžeme identifikovat shodné rysy s pomstou Roberta Löbla.

Sára se rozhodne vyměnit svého novorozeného syna Abrahama za novorozeně Horsta, Hünekeho syna. Tato pomsta však, na rozdíl třeba od Liehmovy, nedojde naplnění („... [myslela] jsem, že ta smrt bude mít chuť pomsty, a zatím to pro mne bylo dvojnásobné utrpení. A tak už vím, že krev nemůže padat na syny a člověk nemůže nenávidět nevi...“)²¹⁰. Prostředníkem výměny se stává právě Rittenbachová, jelikož „ja šikám, že musí pšijit trest [...] A my se kášty osobně musíme stát pomocník s tím trest [...] jinač se mu nemušem [bohu] tivat do očí...“²¹¹ V tomto momentě také dochází k stírání národnostních hranic a zpochybňování principu kolektivní viny Němců. Postavy Roberta a Rittenbachovou pojí tedy shodné rysy – jejich akt pomsty lze považovat za snahu pomstít důsledky nacismu, proto není ani jeden čin potrestán. Zároveň je s nimi spojeno téma lidské obětavosti.

Motiv pomsty je dvakrát variován i v povídce Eine Kleine Jazzmusik. Škvorecký zde pracuje metodou kontrastu a komparace těchto dvou činů, aby dokreslil charaktery postav a zároveň znázornil, za jaké banality bylo možné se Židům mstít smrtí. Autor tak využívá stejný postup, jako v případě povídky Mifinka a Bob Zabiják, kdy jsou do opozice postaveny pomsty jedinců židovského a nežidovského původu.

---

²¹⁰ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 99.

²¹¹ Tamtéž, s. 42.

Původci první pomsty jsou ředitel Čermák (za klamnou informaci o svém vyznamenání, kvůli které „*v duši měl krev a vraždu.*“²¹²) a pan Bronzoryp (za zesměšnění jeho rasy při koncertě), kteří touží po zadostiučinění. Paddy jako původce těchto provokativních akcí je deportován a následně v koncentračním táboře zastřelen.

V závěru povídky je pak téma pomsty spojeno s postavou Židovky Suzi. Ta se po smrti Paddyho sblíží se s Bronzorypem, který se přičiní o Paddyho deportaci. Bronzoryp se nechá oklamat „*duchem negroidní hudby a půvabem rasově nižší zpěvačky*“²¹³, která jej však zastřelí. Suzina pomsta je tak obohacena o etický apel. Dívka se totiž rozhodne obětovat svůj život nejen proto, aby potrestala Bronzorypa, ale také proto, že přišla o jediného blízkého člověka, Paddyho.

Na základě předchozích zjištění můžeme tvrdit, že Škvorecký využívá variace tématu pomsty zejména k tomu, aby doložil rozdílnost jednotlivých charakterů a druhů pomsty, od banálních po zhrzené a sobecké.

2.2.8 PŘÍBĚH O KUKAČCE JAKO ZPŮSOB VÝSTAVBY POSTAV

Na této povídce si ukážeme, jakým způsobem autor své postavy vytváří. Autor pracuje zejména s nepřímou charakteristikou. Důležitým stavebním prvkem je také konfrontace minulosti a přítomnosti postav, pomocí které Škvorecký čtenáři umožňuje vnímat proměnu charakteru jednotlivých protagonistů.

Pro lepší přehlednost tuto kapitolu rozdělíme do jednotlivých podkapitol zabývajících se různými stavebními prvky, jako pojmenování, promluva, popis projevu a očí postav, jejich jednání a zda jsou postavy aktivní či pasivní, statické či dynamické.

Zaměříme se na tyto postavy: Němku Adele Rittenbachovou, Židovku Sáru Abelesovou, Rebekku, Čecha Husu, jeho ženu Tildu a syna Rudu a v jednotlivých podkapitolách zároveň vytyčíme odlišné či shodné rysy těchto protagonistů s postavami z dalších povídek.

---

²¹² ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 125.

²¹³ Tamtéž, s. 122.

2.2.8.a POJMENOVÁNÍ POSTAV

Škvorecký využívá pojmenování postav, zejména jejich příjmení, k různým účelům. Jedním z nich je národnostní určení, takže je čtenář schopen rozpoznat, že se jedná o postavu židovského (Katz, Khon, Strass, Ohrenzug...) či českého původu (Kudrna, Vladyka, Švestka...). V souboru se však vyskytuje také řada příjmení německých, která ale většinou neodkazují k původu osoby, nýbrž k jejímu ztotožnění s nacistickou ideologií. Poněmčené jméno tak signalizuje postoj dané postavy, koresponduje s vývojem její povahy a zároveň napomáhá čtenáři utvořit si na postavu určitý názor. Nejčastěji patří takoví protagonisté mezi záporné postavy. Patří mezi ně ředitel školy Čermák (Czermack), obchodník Huňák (Hüneke) nebo obchodvedoucí Husa (Hüsse).

Jméno, respektive přezdívka, někdy také poukazuje na typickou vlastnost postavy, jako je tomu v případě příznivce nacistického režimu Sicflajše. Významem tohoto jména je totiž schopnost setrvat u práce²¹⁴, což je pro postavu Sicflajše typické („...*tak se předháněli, kdo udělá víc. Dřeli, že se z nich kouřilo...*“)²¹⁵. Přezdívky Čubkalöbl, Močkalöbl či Masolöbl naznačují, čím se postavy zabývají či co je jejich koníčkem. U Čubkalöbla se jedná o promiskuitu, Arno vlastní řeznictví a Robert velkostatek a jezdí v bryčce zapáchající hnojem.

Některá pojmenování pak mohou mít i symbolický význam. Například Paddyho příjmení Nakonec může odkazovat k tomu, že se v rámci souboru jedná o poslední oběť holocaustu. Ředitel Čermák svého syna pojmenuje Adolf, což značí jeho oddanost nacistické ideologii, naopak Sára Abelesová dá svému synovi jméno Abraham, „*snad proto, že s tím jménem spojila jakási zoufalá naděje představu muže, jenž vyvedl Izrael ze zajetí egyptského.*“²¹⁶

²¹⁴ Sicflajš. In : *ABZ slovník cizích slov* [online]. [cit. 2013-11-15]. Dostupný z WWW : <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/sicflajs>>.

²¹⁵ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 51.

²¹⁶ Tamtéž, s. 102.

2.2.8.b PROMLUVA POSTAV

Skutečnost, že autor nechává své postavy promlouvat, dává čtenáři možnost, aby si na danou postavu utvořil vlastní názor, který tak nebude ovlivněn jen perspektivou vypravěče. Zároveň je užitím přímé řeči posílena důvěryhodnost a autentičnost vyprávění a promluvvové pásmo postav se navíc stává prostředkem nepřímé charakteristiky ostatních protagonistů.

V případě Němky Rittenbachové můžeme na základě jejích replik soudit, že se jedná o vlastenku, která však nacismus odmítá („*Ja sem Němka a ja se tšeski nenaučila to nejtělši smert!*“)²¹⁷. Zároveň se u ní projevuje odpor k Vůdci a k chování dalších postav („*Fite, milospani, še něš te spat [Tilda Hūssová], polipí tycky portrét tocho wie heisst der kerl, tocho Adolf Hitler? [...] Copak je tohle normal?*“)²¹⁸. S postavou Rittenbachové se tak pojí téma vlastenectví, které je v této povídce konfrontováno s tématem nacionalismu, jehož nositelem se stává poněmčený Čech Husa. Ten je jako nacista charakterizován právě prostřednictvím přímé řeči Rittenbachové: „*Ten naš Němec, to nény fupec šatna Němec, der ist für mich ein ganz gemeiner Nazi!*“²¹⁹ Postava této Němky si tak u čtenáře získává své sympatie jak jednáním a názory, tak zároveň svou lámanou, komickou češtinou. Němka sice stále používá němčinu, ale zároveň přejímá český jazyk, naopak v rodině rozeného Čecha Husy se mluví výhradně německy („*Já však Frau Hūsseovou česky nikdy mluvit neslyšel.*“)²²⁰. Zároveň tak dochází k popírání principu kolektivní viny. Němka je zobrazena jako kladná postava (stejně jako nevlastní matka Rebekky), která se nenechala ovlivnit nacistickou ideologií, schematizace postav, založená na národnostním principu, tak mizí.

Poněkud jiný charakter Škvorecký vytvořil u postavy Žida Katze. Ten se vyznačuje láskou k německému jazyku a promlouvá převážně německy. Jeho neznačená přímá řeč evokuje obraz naivity a víry v německý národ: „*Kdyby přišla nová válka, říkával, netrpěli*

---

²¹⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 91.

²¹⁸ Tamtéž, s. 94.

²¹⁹ Tamtéž, s. 92.

²²⁰ Tamtéž, s. 93.

*bychom nouzí. Protože lidé by se pořád chtěli učit německy...*²²¹ Od němčiny Katz neupouští ani poté, co „*přišel Hitler a zavedli protižidovské zákony.*“²²²

Německý jazyk se objevuje také v přímé řeči Buršáků symbolizujících téma perzekuce a degradace Židů: „*As lebe Adolf Hitler [...] Die Juden 'raus!*“²²³

Zmiňovali jsme nepřímou charakteristiku postavy prostřednictvím přímé řeči jiného protagonisty. Tato metoda se objevuje také v povídce Pan doktor Strass. „*To je zlatý člověk,*“²²⁴ říká Dannyho matka, která se tak podílí na utváření obrazu Strassovy postavy.

V šesté povídce dochází prostřednictvím přímé řeči ke konfrontaci postav kněze Melouna a Arnošta Liehma a zároveň ke gradaci děje. Liehm brání svatbě svého syna a Mifinky Löblové a zapříčiní tak, že je celá rodina kromě Mošeho deportována do koncentračního tábora. Pomocí rozhovoru se nám odkrývá povaha těchto postav, milosrdného Melouna a hrdého a ješitného Liehma. Gradace děje je však umocněna také vypravěčovým popisem stupňované intonace promlouvajících:

*„...zlostný hlas [...] se osopuje na kněze [...] Poté se ozval mírný, ale zřetelně popuzený hlas velebníčkův: ‚Pravost nebo nepravost záznamu v sňatkové matrice nemůže nikdo dokázat.‘ [...] Nato vřískavé ječení domácího pána: ‚Ale vždyť je to podvod, pane faráři! Podvod!‘ a potom hněvivý hlas důstojného pána Melouna: ‚Podvod, můj drahý, může se za určitých okolností stát skutkem křesťanského milosrdenství!‘“*²²⁵

---

²²¹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 39.

²²² Tamtéž, s. 42.

²²³ Tamtéž, s. 15.

²²⁴ Tamtéž, s. 25.

²²⁵ Tamtéž, s. 85.

2.2.8.c POPIS PROJEVU POSTAV

V předchozí podkapitole zabývající se promluvou postav jsme zmínili popis intonace. Ten je sice subjektivní, zprostředkovaný vypravěčovou perspektivou, ale tvoří jeden z dalších stavebních prvků, které Škvorecký využívá při výstavbě jednotlivých charakterů.

Například chůva Rittenbachová je znázorněna jako postava, která „*hlaholila silným německým hlasem...*“²²⁶ Autor také zdůrazňuje její hlasitý projev („*...neuměla mluvit jinak než hodně nahlas...*“)²²⁷, jenž později slouží ke znázornění proměny v chování této postavy („*...tak byla nyní zamklá [...] odpovídala polohlasem...*“)²²⁸. Stejně tak využívá Škvorecký popisu hlasu i v případě Hüsseho: „*...hlas začal znít ostře, drsně a nevlídně.*“²²⁹

Popisem hlasu také autor dává různé postavy do opozice. Například když porovnává hlas Rittenbachové s hlasem Tildy Hüsseové: „*...to byl hlas staré Mutter Courage.*“²³⁰ Hlas Tildy Schröderové byl „*arogantní, pronikavý hlas dobře živené a problémy nezatížené německé ženy, hlas komandující...*“²³¹ Objevuje se zde tedy scéna analogická výše zmíněnému dialogu kněze Melouna a Liehma.

Jako prostředek charakteristiky postav využívá autor deskripce hlasu skoro ve všech povídkách kromě té první, Můj strýček Khon. Katzův hlas je zobrazen jako vlídný, s postavou Mošeho je spojován „*řezavý, skřípavý smích [...] vysoký smích a skřeky*“²³², Arno má „*hněvivý starozákonní hlas [...] kterým volal přísně*“²³³ a Robert Löbl pro změnu „*ochraptělý a nevýřečný hlas malého sedláka*“²³⁴. Prvek erotiky evokuje u Suzi Braunové. Svým „*lahodným a trochu dráždivě chraptivým [...] medovým hlasem*“²³⁵ dokáže svést Bronzorypa a tím Suzi usnadnit její pomstu.

²²⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 91

²²⁷ Tamtéž, s. 92.

²²⁸ Tamtéž, s. 94.

²²⁹ Tamtéž, s. 92.

²³⁰ Tamtéž, s. 93.

²³¹ Tamtéž, s. 93.

²³² Tamtéž, s. 76, 78.

²³³ Tamtéž, s. 77, 81.

²³⁴ Tamtéž, s. 82.

²³⁵ Tamtéž, s. 121–122.

Jiného významu nabývá popis hlasu v povídce Pan doktor Strass. Nejen že si na základě autorova komentáře „mluvil tak tiše“ čtenář odvodí, že právě nevýrazný hlas se stává příčinou Strassovy smrti: „...v Terezíně [ho] oběsili. Za nic. Nepozdravil prý nějakého esesáka. Měl přece vždycky takový slabý hlas...“²³⁶ Tento slabý hlas se však pro vypravěče stává něčím, co „slyším dosud, kdy už ty silné, zdravé, vojácké hlasy dávno zmizely v opovržení času.“²³⁷ Autor tak deskripci hlasu využívá jak pro charakteristiku osob, tak i pro vyjádření vztahu mezi ním a postavami. Stejný motiv se objevuje také v závěru povídky Eine Kleine Jazzmusik: „...zdá se mi, že do zpěvu saxofonů mísí se i její lahodně chraptivý hlásek...“²³⁸

2.2.8.d JEDNÁNÍ POSTAV

Při popisu jednání postav hraje nejdůležitější roli opozice jejich minulého a přítomného chování. Tato proměna zároveň poukazuje na fakt, že se jedná o postavy dynamické.

V průběhu děje se například mění jednání chůvy Rittenbachové. Z dříve upovídané Němky se stává zamlklá, polohlasem mluvící žena. Příčinou jsou události v rodině Hüsových, kdy jeden ze synů byl poslán k říšskoněmecké branné moci. Rittenbachová však cítí zodpovědnost za vývoj událostí, a proto nakonec vymění židovské novorozeně své známé, Sáry Abelesové, za Horsta Hüsse. Tuto skutečnost potvrzuje vypravěčova vzpomínka na rozhovor Rittenbachové s jeho matkou: „*Ja šikám, že musíš přijít trest [...] A my se kášty osobně musíme stát pomocník s tím trest [...] jinač se Mu nemušem tivat do oči...*“²³⁹ Kromě tématu vlastenectví se tak s postavou chůvy pojí i téma angažovanosti a spoluodpovědnosti. Rittenbachová „*vykonala svůj malý čin, jímž chtěla pomoci bohu.*“²⁴⁰

Nejvýraznější proměnu však čtenář zaznamenává u postav Husy a Tildy. Obchodvedoucí firmy s textilem Husa pochází z ryze české rodiny a k českému národu odkazuje také jeho švejkovský vzhled: „*měl nosopršku, kulatou, pečlivě vyholenou,*

²³⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 31.

²³⁷ Tamtéž, s. 31.

²³⁸ Tamtéž, s. 127.

²³⁹ Tamtéž, s. 102.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 102.

švejkovskou tvář a kudrnaté pačesy.“²⁴¹ Vypravěč jej popisuje jako, do jisté doby, k zákazníkům vždy ochotného muže.

Autor zde znovu využívá metodu analogie, čímž je zdůrazněn vývoj této postavy. V důsledku nacistické okupace totiž dochází k ideologické i vnější metamorfóze pana Husy, která je znázorněna vypravěčovou další deskripcí této postavy: „*Pod nosoprškou mu z ničeho nic vyrašil černý knírek, velice podobný knírku Vůdce a říšského kancléře, a tento Vůdce se stal i Vůdcem pana Husy.*“²⁴² Po vlasech zbylo jen pruské strnisko a „*kolem úslužných očí obchodvedoucího se vrásky složily do přísného vojáckého výrazu, ohnutý hřbet se napřímil a hlas začal znít ostře, drsně a nevlídně.*“²⁴³

Kromě těchto změn chování a vzhledu si také pan Husa poněmčil své jméno na Hüsse a začal se pohybovat ve společnosti kolaborantů komisaře Kühla, Hünekeho a ředitele školy Czermacka. Hüsse se tak stává představitelem těch lidí, kteří se zcela podřídili požadavkům Vůdce a byli ochotni udělat vše proto, aby německý národ vzkvétal. Takže, když „*vůdce v té době volal po mužském dorostu [...], poslušen vůdcova volání zplodil [Hüsse] s manželkou po mnoha letech ještě jednoho syna*“²⁴⁴, jemuž dal říšskoněmecké jméno Horst. Rodinné hodnoty střídá oddanost národu, a proto Hüsse bez emocí posílá svého syna Rudu do převýchovy.

Stejně rysy vykazuje i Tilda Hüsseová. Ta totiž „*do roztrhání těla pracovala pro vítězství Říše*“²⁴⁵ a na svého druhého syna Horsta už nemá čas.

Na vztahu Sářiny matky a Tildy navíc autor pomocí analepse a prostým a jednoduchým způsobem ztvárňuje tehdejší důsledky německé politiky, její vliv na chování jedinců, které má za následek konec dlouhodobých přátelství. Hodnoty lidí se mění a „*do života těchto matek zasáhly ovšem vyšší, politické a národnostní zájmy, nová ideologie, kterou frau Tilda začala horlivě vyznávat.*“²⁴⁶ Můžeme tedy pozorovat postupný vývoj Tildy, než se z ní stala „*duše vůbec veškeré německé činnosti...*“²⁴⁷ Perspektivou vypravěče byla Tilda v minulosti viděna jako „*červenolící německé mädel,*

²⁴¹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 91.

²⁴² Tamtéž, s. 91.

²⁴³ Tamtéž, s. 91–92.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 92–93.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 94.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 96.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 93.

*nesmělé a dobře vychované*²⁴⁸, které se učilo česky. Avšak zlom v jejím chování nastal „po roce 1933, kdy na ni [...] začal eroticko-ideologicky působit Vůdce.“²⁴⁹ Vše z českého jazyka raději zapoměla, před spaním líbá portrét Vůdce a veškeré své aktivity a jednání zaměřuje na vítězství Říše.

K proměně chování dochází i u Dannyho otce, jak již bylo rozebráno v kapitole Pan učitel Katz.

Nechybí zde ani zobrazení pocitu viny, který autor ztvárňuje prostřednictvím postavy Sáry Abelesové. Dopis, který napsala Rebecce slouží jako její zpověď a svědčí o nenaplněnosti její pomsty: „... jsem, že ta smrt bude mít chuť pomsty, a zatím to pro mne bylo dvojnásobné utrpení. A tak už vím, že krev nemůže padat na syny a člověk nemůže nenávidět nevi...“²⁵⁰ Tento čin symbolizuje zoufalství židovských matek a jejich snahu zachránit alespoň své děti. Nejen díky citaci z dopisu, ale také díky vypravěčovu komentáři („Takže i ze Sářiny pomsty zbyly nakonec jenom lidské slzy [...] Nebyly to už slzy mateřského pudu, ale slzy lidského soucitu...“)²⁵¹ zůstává Sára pro čtenáře spíše postavou kladnou, jelikož její čin nebyl podnícen nenávistí, ale láskou k vlastnímu dítěti.

Autor zejména v dalších povídkách čtenáři přibližuje také činnosti, kterými postavy vyplňují svůj čas, a dokládá tím zejména jejich zámožnost (strýc Khon například „sedával v kavárně Paříž, četl cizí noviny...“²⁵², Moše Löbl „jezdíval na francouzskou riviéru a na zimní sezonu do Paříže...“²⁵³).

Ve významové výstavbě postav můžeme na základě jejich jednání dále interpretovat obětavost (Strass „nedělal rozdíl mezi dnem a nocí a že ke mně jezdil každé dvě hodiny po mnoho dní.“²⁵⁴), štědrost a skromnost (Katz „dával mi [...] macesy“²⁵⁵

---

²⁴⁸ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 93.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 93.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 99.

²⁵¹ Tamtéž, s. 104.

²⁵² Tamtéž, s. 13.

²⁵³ Tamtéž, s. 81.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 27.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 41.

a „bral za hodinu osm korun a to bylo méně než u všech jiných učitelů“²⁵⁶, ačkoli sám je velmi chudý), pseudovlastenectví (jak bylo rozebráno v předchozí kapitole) či podlézavost. Tu představuje duo, které je prezentováno jako dva „hamouni takoví, že v hamounství určitě postavili světový rekord.“²⁵⁷ Tímto ironickým a hyperbolizovaným tvrzením vypravěč zdůrazňuje jejich snaživost a úlisnost. Výrok „německý mistr jim poplácával po hřbetě a dával jim cigarety“²⁵⁸ jen potvrzuje fakt, že Němci takovými jedinci pohrdají a že pro některé lidi bylo hlavním cílem být za dobře se svými německými nadřízenými bez ohledu na vlastenectví či křivdy a zločiny, které příslušníci německého národa páchali.

V poslední povídce se vypravěč zaměřuje zejména na popis hudby a událostí. Výrazný vývoj však můžeme vidět v chování Suzi Braunové, která „po Paddyho konci [...] chřadla [...] se zhroutila [...] Ale po čase [...] byla spatřena ve společnosti [...] árijského muže pana Bronzorypa.“²⁵⁹ Změna jejího chování je však promyšlená a ne skutečná. Suzi se chce pouze dostat do blízkosti Bronzorypa, aby jej mohla zabít a pomstít tak Paddyho. Obecnějšího podtextu autor dosáhl tím, že neopomenul ztvárnit reakci okolních lidí: „Samozřejmě, město ji odsoudilo. Kvůli Paddymu ji odsoudil i band.“²⁶⁰ K tématu pomsty se tak přidává i téma vzájemného odcizení a povrchního jednání.

Sára navíc naráží na odpor ze strany obyvatel městečka K. Když po návratu z Osvětimi navštíví chůvu Rittenbachovou. Skutečnost, že mluví s Němkou a navíc německy, ostatní lidé hodnotí s pohrdáním a nechutí: „Vidíte je, židy, co s nima Hitler udělal, ale německy mluvit nepřestanou...“²⁶¹ Zkušenost návratu se projevuje ale i na jednání Rebekky, která se v povídce Příběh o Kukačce objevuje také. Prvním odkazem k tomuto tématu se stává fakt, že si po návratu změnila své jméno („Ani to jméno nebylo její, jenom si tak říkala.“)²⁶². Druhým důsledkem zkušenosti holocaustu se stává Rebeččina polyandrie, která „byla pro ni normálním stavem [...] ona prostě neměla čas věnovat šest nebo sedm drahocenných měsíců života výhradně jednomu špatnému

---

²⁵⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 36.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 51.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 51.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 126.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 126.

²⁶¹ Tamtéž, s. 97.

²⁶² Tamtéž, s. 98.

*tenorsaxofonistovi...*²⁶³ Prostřednictvím Rebekky navíc dochází k propojení děje povídky a rámcového vyprávění, ve kterém tvoří téma návratu hlavní dějovou linií.

Typickým příkladem kolaboranta se pak v rámci souboru stává nejen Hüsse, ale ředitel Čermák (Czermack) či Bronzoryp. Pedagog Čermák, který se v důsledku nacistické okupace přejmenoval na Czermacka, se ve škole stává ztělesněním Vůdce. O jeho oddanosti Hitlerovi svědčí i fakt, že svého vzorného syna pojmenoval Adolf.

Jeho varování jsou „*směsící uhlazeného fanatismu, boschovské fantastiky, zastřeně nebezpečných výhrůžek a krystalické blbosti...*“²⁶⁴ Atributem boschovský vypravěč odkazuje ke středověkému malíři, který se zaměřoval především na obrazy s fantaskními úkazy a na témata morálky²⁶⁵. Czermack morálku vyžaduje, sám však zradí vlastní národ. Proto také Czermacka ve snu pronásleduje špatné svědomí, když se mu zdá o tom, že je za kolaborantství oběšen [„...*procitl po noci plné snů střídavě velkoněmeckých [...] a kolaborantských (v nichž vysíval)...*“]²⁶⁶. Prostřednictvím postavy Čermáka je tak dále rozvíjeno téma kolaborantství, předznamenané již postavami Huňáka nebo Husy.

Při interpretaci chůvy Rittenbachové jsme mohli sledovat, jak dochází v autorově tvorbě k stírání národnostních hranic. Toto téma se objevuje i v závěrečné sedmé povídce pomocí postav příslušníků Wehrmachtu. „*Pohlavně vyhladovělí příslušníci vyšší rasy, svedeni duchem negroidní hudby a půvabem rasově nižší zpěvačky, zapomněli na cit pro árijskou uměřenost.*“²⁶⁷ Můžeme tedy souhlasit s tvrzením Heleny Koskové, která ve své studii Škvorecký uvádí, že „němečtí vojáci [...] mají blíže ke svým českým vrstevníkům než ke svým velitelům“²⁶⁸.

Podle výpovědí Dannyho můžeme usuzovat na postupný vývoj této postavy. V první povídce Můj strýček Khon dětská postava Danny nemá svůj pevný názor. Chce se stát bankovním ředitelem, ale strýcova sestra mu sdělí, že „*bude revoluce [...]*

---

²⁶³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 98.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 115.

²⁶⁵ OTTOVO NAKLADATELSTVÍ. *Ottova encyklopedie Česko A-Ž*. Praha : Ottovo nakladatelství, 2004. s. 117.

²⁶⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 115.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 122.

²⁶⁸ KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Praha : Literární akademie, 2004. s. 98.

*a tebe, buržoustku, zlikvidujou.*²⁶⁹ I když tomu Danny nerozumí, zalekne se a raději říká, že bude potápěčem. V následujících povídkách se jeho postoj začíná měnit, jak již bylo znázorněno na vztahu Dannyho k Židům Strassovi a Katzovi v kapitole Pan učitel Katz jako téma holocaustu.

Na základě výše uvedených analýz tedy můžeme konstatovat, že v Sedmiramenném svícnu převažují postavy aktivní. Mezi pasivní patří zejména Židé Strass a Katz, kteří se zcela podřizují svému osudu a zahynou v koncentračním táboře. Ostatní postavy se však na vývoji děje alespoň nějakým způsobem podílejí. Khon páchá sebevraždu, Arno se snaží provdat Mifinku, Sára vymění své dítě za německé novorozeně, Suzi zabije Bronzorypa, Dannyho sourozenci zakládají ilegální spolek.

2.2.8.e POPIS OČÍ A VÝRAZU POSTAV

Mezi další charakterizační prostředek patří popis očí protagonistů, který se však v souboru neobjevuje v takové míře jako výše zmíněné stavební prvky. Zobrazení očí slouží například k aktivizaci čtenáře. Konkrétně v povídce Příběh o Kukačce vypravěč popisuje Sářiny černé oči. Vzápětí navazuje popisem borůvkových očí Horsta Hüsse: *„...vypouklil oči jako přezrálé borůvky [...] ,Teda bráchovi moc podobnej není [...] Ty voči...“*²⁷⁰ Čtenář si tak na základě dalších faktů v příběhu dává do souvislostí, že Horst není synem pana Hüsse, nýbrž dítětem Sářy.

Kromě tohoto významu využívá Škvorecký této metody k zobrazení vztahu mezi postavami, například chůvy Rittenbachové k Rudovi, staršímu synovi pana Hüsse. Při otázce, zda má nějaké zprávy o Rudovi, *„stará paní pohlédla zamlženými očima“*²⁷¹ značících stesk a smutek. Stejně tak je tomu v případě doktora Strasse, se kterým vypravěč často pojí atribut bezvýrazný (*„bezvýrazný obličej“*²⁷², *„...bez výrazu poslouchal...“*²⁷³, *„...ty oči mě bezvýrazně a zamyšleně poslouchaly...“*²⁷⁴). Když však

²⁶⁹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 16.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 94.

²⁷¹ Tamtéž, s. 95.

²⁷² Tamtéž, s. 25.

²⁷³ Tamtéž, s. 26.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 27.

Danny onemocní a Strass jej následně úspěšně vyléčí, jeho výraz se na moment mění: „...v očích měl poprvé a snad naposled něco jako zájem, radost, účast, triumf.“²⁷⁵

Popis očí však odkazuje také ke zkušenosti dané postavy. Například v Rebeččiných „truchlivých gazelích očích by člověk vyčetl všechen smutek, strach a úzkost z života a smrti...“²⁷⁶ Na druhé straně v nich ale „jiskřila erotická světýlka“²⁷⁷. Tento erotický prvek se pak stává rysem spojujícím postavu Rebekky se Suzi z povídky Eine Kleine Jazzmusik, z jejichž očí „jiskřila dráždivá, divoká a sladká duše jazzu...“²⁷⁸ Suzi svých půvabů využívá k vraždě Bronzorypa, Rebekka si díky nim vytváří spoustu známostí hlavně proto, že už není schopná se asimilovat a zamilovat se, ale také proto, že „ji děsila blízkost smrti a ubíhavé nožky vteřin...“²⁷⁹

2.2.9 EINE KLEINE JAZZMUSIK JAKO TÉMA JAZZU

Jak naznačuje dedikace, pro poslední povídku souboru je významným stavebním prvkem nejen motiv holocaustu, ale také jazzu („Památce Bedřicha Weisse²⁸⁰, bandleadera „The Ghetto Swingers“ v Terezíně“)²⁸¹. Povídka totiž původně nesla název „Slovo nevezmu zpět“ a měla být součástí Almanachu jazzu a populární hudby, který však byl zakázán ještě před jejím vydáním.²⁸²

Stranou však nezůstávají ani další významné události, jako třeba vydávání nařízení omezující hudebníky či poněmčování osob, ale objevuje se zde také generační problematika – rozpor synů a jejich otců, pro které jazz nemá žádný význam („Jenže první nápor otcové odrazili.“)²⁸³

²⁷⁵ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 28.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 97.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 97.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 113.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 98.

²⁸⁰ Bedřich Weiss byl trumpetista, klarinetista, altsaxofonista, který se stal 4. října 1944 jednou z obětí nacistického režimu, viz Bedřich Weiss. *Databáze Osobnosti kultury* [online]. Hradec Králové : Webdesign & SEO eStudio, 2012 [cit. 2013-11-15]. Dostupný z WWW : <<http://www.osobnosti-kultury.cz/bedrich-weiss-11377.html>>.

²⁸¹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 109.

²⁸² KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Praha : Literární akademie, 2004. s. 97.

²⁸³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 112.

V Kulturní tvorbě je tato povídka označena jako „skvělý kousek parodické ironie na téma nesmírně tragické a přitom, ach! tak groteskně sentimentální.“²⁸⁴

Výstavba této povídky je oproti šesti předchozím odlišná. Vypravěč nám jednotlivé protagonisty nepředstavuje hned v úvodu, ale zaměřuje se na popis vzniku a činnosti Paddy's Dixielanders. Do popředí se tak místo charakterizace postav dostává děj a symbolika jazzu, na kterou se v této povídce zaměříme.

V komentářích a úvahách vypravěče můžeme interpretovat také etický prvek („*Nikdo se nestaral, co se děje v Suzi Braunové [...] Protože člověk je někdy pitomec.*“)²⁸⁵.

2.2.9.a TÉMA JAZZU

Jazz tvoří ve Škvoreckého díle významnou stavební složku, objevuje se jak v jeho prvotině Zbabělci, tak i v Nových canteburských povídkách. Významovým prvkem se stává i v této povídce. Pasáže věnované jazzu zabírají značnou část textu povídky.

Využití tématu jazzu navíc zřetelně odlišuje *Eine Kleine Jazzmusik* od předchozích povídek, což můžeme chápat jako důsledek toho, že povídka původně netvořila součást souboru *Sedmiramenný svícen*.

I když se v počátcích zrodu kapely Paddy's Dixielanders nejedná o pravý jazz, přesto se tento druh hudby stává něčím, co drží chlapce pohromadě, co jim dává naději. Upnuli se k tomuto druhu hudby „*v té době, kdy vojáci rychlých pancéřových jednotek vymazali život a svobodu z mapy Evropy a kdy jsme my [...] poznali smysl a význam, chuť a vůni, radost, požehnání a prokletí kouzelné skutečnosti, které jsme říkali jazz.*“²⁸⁶ Jazz tak pro ně symbolizuje svobodu, nespoutanost a zároveň se jedná i jistou formu revolty a provokace nacistických představitelů („*...naše hudba šla*

²⁸⁴ *Kulturní tvorba* [online]. č. 4, r. 9, 1961, s. 8 [cit. 2014-2-20]. Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2001. Dostupný z WWW : <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=KultT/2.1964/8/14.png>>.

²⁸⁵ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 126.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 111.

[nacistům] *na nervy, a proto tím vytrvaleji jsme ji hráli.*)²⁸⁷. Pro autora má smysl jedine hudba, „*jenom to, co bylo [...] v nesmrtelné duši té provokující řvoucí hudební bouře.*“²⁸⁸

Hudba však není důležitá jen pro členy bandu, celé „*město [...] zachvátila hudební horečka*“²⁸⁹. Hudba zde představuje únik z této neutěšené doby. Následující úryvek textu dokládá význam jazzu, který nacisté považují za jed a prostředek provokací:

„*Noci u přijímačů rozechvívaly poryvy ze Stockholmu, kde se v oné době árijských hudeb obzvlášť zasloužili o rozšíření jedu, který pro nás [...] znamenal život. Pro nás život, pro ně smrt.*“²⁹⁰

Hudební nařízení navíc značně omezují repertoár a zakazují „*hudbu, která je prodchnuta židobolševicko-plutokratickou nákazou negerského jazzu*“²⁹¹. Toto označení tedy nepovoluje to, co je v rozporu s nacistickou ideologií a co nacisté považují za nepřátelské nebo pro ně nebezpečné. V souvislosti s tím je zmíněno jméno skladatele Petera Kreudera²⁹² a jeho vzorné rasově-melodické úsilí. Prostřednictvím této cenzury však autor odkazuje nejen k nacistické totalitě, ale také ke komunismu, čímž vytváří interpretačně vícevrstevnaté dílo.

Zvuk saxofonu vypravěč vykresluje takovým způsobem, že ve čtenáři evokuje naříkání Židů: „*Vzlyky saxofonu byly jako vzlyky anděla nebo velice trpícího člověka. Trubky chraptěly jako sbory olympské, zpívající chorál na počest pronásledovaných.*“²⁹³ Během této hudby, jejíž popis lze interpretovat jako modlitbu za pronásledované

---

²⁸⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 114.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 124–125.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 114.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 114.

²⁹¹ Tamtéž, s. 117.

²⁹² Peter Kreuder byl německo-rakouským pianistou, skladatelem a dirigentem. Stal se členem nacistické strany a údajně dobrovolně tvořil ve službách říšského ministra propagandy Josepha Goebbelse, aby svou hudbou pomáhal stabilizovat domácí frontu a podporovat bojového ducha vojáků, viz MILLS, Andrew J. *When Opportunism Knocks: Evaluating the Career of German Popular Entertainment Musician Peter Kreuder in the Third Reich*. [online] In : *Music Research Forum* [cit. 2013-02-20]. Dostupný z WWW : <https://www.lsa.umich.edu/UMICH/german/Home/People/Mills%20When%20Opportunism%20Knocks.pdf>.

²⁹³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 123.

a mrtvé, se v Dannyho nitru navíc ozývají vzpomínky na Katze, což koresponduje s výše zmíněnou citací.

2.2.9.b MASKOVANÍ BANDITÉ RYTMU JAKO SYMBOL REVOLTY

Název kapely Maskovaní Bandité Rytmu, založené v roce 1943, si členové zvolili na základě zákazů vydaných nacisty, které se týkaly toho, jaký rytmus má být ve skladbách dodržen. Samotné jméno kapely tak odkazuje k postoji jejích členů – k provokaci a recesi.

Čeká je první koncert, avšak jejich repertoár se snaží omezit „*všechny mocnosti starého světa: ředitel gymnasia i předseda rodičovského sdružení, Regierungskommissär Kühl i okresní vedoucí Vlajky a stálý dopisovatel Arijského boje pan Bronzoryp*“²⁹⁴, ale také ředitel Čermák. Požadavky, které nacisté na výběr písni kladou, jsou však absurdní a navíc je sami nejsou schopni zajistit (příkladem je scéna, kdy se komisař Kühl marně snaží počítat synkopy skladeb, čímž jeho postava nabývá komického charakteru a potvrzuje nesmyslnost hudebních požadavků).

Aby se mohl koncert uskutečnit, „*představili se [členové kapely] jako hudební těleso estrádního charakteru*“²⁹⁵ a saxofony, typické pro jazz, nazvali jako Sachsové zvukorohy, „*co je Sachsův zvukoroh, program neuváděl. Správně počítal s tím, že pan Regierungskommissär, aby se nezdál hloupým, se nebude ptát.*“²⁹⁶ Vypravěč tím poukazuje na hrdost německého národa – raději předstírají, že všechno ví, jen aby se před ostatními neponížili.

Vrcholem koncertu má být navíc pro jazz charakteristická skladba St. Louiské Blues²⁹⁷, skladba „*negroidního žida či snad židovského negroida W. C. Handyho...*“²⁹⁸ Text této skladby zesměšňuje árijce, kterým však význam slov nedochází, a proto bouřlivě aplaudují: „*Řešetová Lhota je domov můj, odejdu tam, k svým rodným*

²⁹⁴ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 114.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 118.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 119.

²⁹⁷ Jedná se o americkou populární píseň, kterou složil ve stylu blues William Christopher Handy. Dodnes zůstává nedílnou součástí repertoárů většiny jazzových hudebníků. Byla to zároveň jedna z prvních písni, která popularizovala blues, viz St. Louis Blues. *NPR Music* [online]. [cit. 2014-02-14]. Dostupný z WWW : <<http://www.npr.org/blogs/ablogsupreme/2011/08/10/139377374/evolution-of-a-song-st-louis-blues>>.

²⁹⁸ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 124.

árijcům...“²⁹⁹. Vzhledem k tomu, že v St. Louis tvoří většinu obyvatel černoši, příslovce „tam“ odkazuje na černošské obyvatelstvo, které je označeno jako árijské a árijská rasa je tak zesměšněna. Kromě potlesku Němců se však ozývá chechtot zasvěcené části publika, která v pozměněných názvech skladeb poznala jazzové písně Casa Loma Stomp (nazváno jako Skočná úvodem), Riverside Blues (Na plovárně), Tiger Rag (Splašil se nám býk) nebo Heartbreak Blues (Srdeční záležitost).

Opět zde tedy dochází k stírání národnostních hranic. Mladí němečtí vojáci se nechávají strhnout hudbou a svými vrstevníky bez ohledu na ideologii.

2.2.9.c KOMPARACE S OSTATNÍMI POVÍDKAMI

V rámci souboru se téma jazzu objevuje už jen v narážkách, nebo vůbec. Nejen že tak dosahuje jiného rozsahu, ale zároveň má užití odkazů k jazzu jiný význam. Čtenáři naznačuje pospolitosti jednotlivých příběhů a zároveň čtenáři dokládá, že jsou příběhy spojeny stejným vypravěčem. V povídce Pan doktor Strass Danny vypráví o tom, jak dostal od otce saxofon, jak založil s kamarády orchestr a jak se začal k matce chovat násilnicky. Tato pasáž ale v povídce tvoří spíše vsuvku ve vyprávění o doktoru Strassovi a slouží zejména k dokreslení Dannyho osoby. Odkaz jazzu zde tedy netvoří žádný výrazný významový prvek. V obou případech však platí, že saxofon pro Dannyho znamená jistý pocit svobody i smysl života („...já už jsem nepotřeboval chodit k doktorovi, protože jsme založili orchestr...“)³⁰⁰.

Odkazy k jazzu se objevují například i v Příběhu pro Rebekku, kde Danny zmiňuje koncert Banditů rytmu („To bylo [...] po tom debaklu s koncertem Banditů rytmu...“³⁰¹, „...vyrazili ho [Dannyho bratra] následkem mého účinkování s Maskovanými Bandity rytmu, o tom ti ještě povím...“³⁰²). Čtenáři tak umožňuje sledovat časový sled jednotlivých událostí a návaznost povídek. Můžeme proto konstatovat, že děj v Příběh pro Rebekku následuje až po událostech vyskytujících se v povídce Eine Kleine Jazzmusik.

²⁹⁹ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 124.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 29.

³⁰¹ Tamtéž, s. 50.

³⁰² Tamtéž, s. 51.

Na závěr lze říci, že jedinou povídkou, ve které tvoří téma jazzu nezbytnou součást a podílí se na vývoji děje, je právě závěrečná *Eine Kleine Jazzmusik*. Vzhledem k tomu, že se však i v jiných povídkách setkáváme s narážkami na jazz, lze usuzovat, že je pro Škvoreckého tvorbu nezbytnou součástí, ať už stojí v popředí děje, či nikoli. Odkazy k jazzu propojují jednotlivé texty a dávají je do souvislostí. Navíc tak autor aktivizuje čtenáře, který pomocí těchto odkazů jednotlivé spojitosti povídek nalézá.

2.3 RÁMCOVÝ TEXT VE VZTAHU K POVÍDKÁM

Na základě provedených analýz a interpretací můžeme tvrdit, že rámcové vyprávění a povídek pojí tyto společné prvky – téma pomsty, téma strachu, motiv nádraží, postava kladné Němky, obraz Němců, téma pseudovlastenectví či zkušenost návratu. Jelikož byly všechny tyto body již rozebrány, zbývá tedy jen vymezit, v čem se odlišují.

Hlavní rozdíl spočívá v tom, že rámcové vyprávění obsahuje více perspektiv (Dannyho, Rebekky a Balouna), naopak v povídkách se projevuje jen hledisko vypravěče Dannyho. Právě tato skutečnost různá témata obohacuje o psychologický prvek.

Pokud totiž porovnáme například téma pomsty, v rámcovém vyprávění se dozvídáme i o Rebeččiných pocitech, přičemž v povídkách je nám pomsta popsána pouze z pohledu nezúčastněného vypravěče Dannyho. Aby byla tato odlišnost lépe vysvětlena, použijeme jako konkrétní příklad motiv nádraží.

Cesta na nádraží pro Rebekku představuje cestu na smrt. Rebekka prozrazuje, co během této cesty prožívala („*A já jsem věděla, že mě tam zabijou [...] Šla jsem a chtěla jsem si to užít, ještě těch posledních pět minut...“*)³⁰³. Psychologický prvek se však v povídkách vytrácí. Například v povídce *Pan učitel Katz* už se jedná o pouhou deskripci lidí čekajících na transport. Jediné pocity, které čtenář poznává, jsou ty, jež zažívá Danny.

Můžeme proto konstatovat, že díky spojení rámcového textu a povídek dochází ke konfrontaci dvou pohledů – Rebekky, která se málem stala obětí židovské genocidy, a Dannyho, jenž byl pouhým svědkem nejrůznějších krutých událostí. Autor tak ztvárňuje, jak dobu okupace a pád nacistického režimu prožívali Židé a tento obraz doplňuje o výpověď Dannyho, který nebyl událostmi přímo zasažen.

³⁰³ ŠKVORECKÝ, Josef. *Sedmiramenný svícen*. Praha : Naše vojsko, 1964. s. 32.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme provedli analýzu povídkového souboru Sedmiramenný svícen Josefa Škvoreckého. Při rozboru jsme vycházeli z prací Seymoura Chatmana (Příběh a diskurz) a Josefa Peterky (Teorie literatury pro učitele).

V první kapitole jsme přiblížili literární kontext, do kterého Škvorecký svými díly vstoupil a nastínili také dobu, kdy byl obnoven zájem literatury o události válečného období a o pronásledování Židů. Druhá kapitola byla zaměřena na narativní rozbor Sedmiramenného svícnu, tedy na kategorie času a vypravěče, na motivy, témata a jejich variace a také na způsob, jakým Škvorecký fikční svět příběhů vytváří.

V první podkapitole jsme se zabývali rámcovým vyprávěním, tedy dialogem Dannyho a židovské dívky Rebekky. Nejprve jsme krátce zmínili děj, poté analyzovali kategorie vypravěče, času a prostředí. Následně jsme vytyčili výrazné motivy a v závěru této podkapitoly se věnovali výstavbě postav. V druhé podkapitole jsme opět v krátkosti nastínili děje jednotlivých příběhů, analyzovali kategorii času a poté se zaměřili na jednotlivé povídky souboru, přičemž v každé z nich jsme vytyčili jinou problematiku a následně ji porovnali s ostatními povídkami. Na základě výše provedené analýzy tak můžeme shrnout Škvoreckého nejvýraznější prostředky výstavby fikčního světa. Autor často využívá metodu analogie, kontrastu či srovnání postav a různého prostředí. Zvýrazňuje tak odlišnost protagonistů a dotváří jednotlivá témata. Tím, že vytváří analogické situace (viz obraz Strasse v kavárně na náměstí a později v hospodě Port Arthur), ztvárňuje tak téma perzekuce a postupné degradace Židů. S tím tedy souvisí další významotvorný prvek, a to je změna prostředí, které je v harmonii s měnícím se statutem postavy.

Jako další významný rys můžeme zmínit nepřímou charakterizaci postav. Čtenář aktéry poznává na základě jejich promluv, majetku, chování a nelze opomenout ani popis hlasu a intonace. Škvoreckého vypravěč Danny postavy zpravidla sám nehodnotí, čímž je dán prostor čtenáři, aby si sám vytvořil na danou postavu názor. Jelikož se však jedná o vyprávění subjektivní, čtenář bude ovlivněn hodnotovým systémem Dannyho,

Škvoreckého alter ega známého z většiny autorových próz. Postavy jsou navíc zpravidla dynamické, jejich názory a postoje se mění, což je ztvárněno zejména konfrontací minulého a přítomného jednání postav. Zároveň ve Škvoreckého díle mizí téma kolektivní viny, jak dokládá například postava německé chůvy Rittenbachové.

Co se týče kategorie vypravěče, Danny je vypravěčem homodiegetickým (účastní se příběhu) a současně extradiegetickým, jelikož utváří primární narativ. Postava vypravěče se navíc objevuje jako jediná ve všech povídkách i v rámci vyprávění, a tím celé dílo spojuje v celek. Skutečnost, že je vypravěčem právě Danny, nežidovský chlapec, navíc umožňuje nazírat na zkušenost holocaustu z perspektivy osoby, která touto událostí nebyla výrazně postižena. Se zvětšující se mírou vypravěčova zapojení do děje stoupá subjektivita výpovědi. Opět tak dochází k sjednocení roviny stylu s vyvíjející se mentalitou postavy. V závěru souboru se navíc setkáváme s vypravěčem autorským. Tyto proměny kategorie vypravěče tak činí dílo poutavějším a zajímavějším.

Soubor působí více autenticky také proto, že se v něm objevuje více fokalizátorů. Tím primárním je Danny, ale čtenář nahlíží na události i z perspektivy Rebekky či strážmistra Balouna.

Jako hlavní témata můžeme vytyčit témata pomsty, perzekuce a degradace Židů, pseudovlastenectví a nacionalismu či strachu. Pro autora je pak typická jejich variace v rámci celého souboru, kdy jsou často nositeli stejného tématu osoby různého původu. Škvorecký tak dává vyniknout různým důsledkům, jako tomu bylo například u tématu pomsty.

Styl projevu je uvolněný. Střídá také různé jazykové vrstvy, díky čemuž text působí autentičtěji a důvěryhodněji zejména díky slangovým výrazům, vulgarismům a pestré slovní zásobě. Jazyk je tak čtenáři bližší zejména humornou a ironickou vypravěčskou figurou a živým dialogem. Škvorecký svou tvorbu staví na umělecké jednoduchosti, věcnosti, ale o to větší přístupnosti obyčejnému čtenáři.

Škvorecký navíc využívá širší tematický okruh. Kromě genocidy židů se v jeho díle objevuje také český odboj či náznak cenzury (povídka Eine Kleine Jazzmusik). Text je pro čtenáře přístupnější i tím, že se autor vyhýbá popisu dění v koncentračních

táborech či podrobnému líčení toho, jak nacisté se Židy zacházeli. Čtenář tedy poznává jen to, jaký měl nový režim dopad na židovské obyvatelstvo.

Vytyčit také můžeme Škvoreckého propracovanost díla. Nejedná se jen o soubor povídek, které by na sebe nenavazovaly. Jednotlivé příběhy se prolínají a navíc jsou spojeny rámcovým textem, který je obohacuje o psychologický aspekt. V jednotlivých povídkách totiž chybí popis pocitů jednotlivých protagonistů.

SUMMARY

Koubková, Iveta

Department of Czech studies, Philosophical Faculty, Palacký University Olomouc

Bachelor thesis – The topic of holocaust in Sedmiramenný svícen

Key words: narrative analysis, holocaust, Jewish, variation of topic, method of contrast, indirect characterization

The topic of this bachelor thesis is The Topic of Holocaust in Sedmiramenný svícen of Josef Škvorecký. In this thesis we concentrate on narrative analysis of the short stories file Sedmiramenný svícen and we research how Škvorecký constructs the thematic dominant on the Jewish experience of holocaust.

The opening chapter sketches the literary context, in which Škvorecký entered his works. It is the period of the end of fifty and early sixty years of twenty century. Political and social trials, which were under way in the Czech reality in this time, caused, that the taboo topics as the Jewish fate and images of war eagered to increased attention.

In individual chapters we apply with different topics and their variations, categories of narrator, time, characters and space or with methods, which Škvorecký uses for construction of the fictional world and which are typical for all short stories file. In the end of each story we compare all stories to define their differences or identical features. We mention also Škvorecký's realistic dialogue and language which he uses.

The final chapter summarizes knowledge, which we made in our analysis.

ANOTACE

Katedra bohemistika, Filozofická fakulta

bakalářská diplomová práce

Autor: Iveta Koubková

Studijní obor: Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích

Název diplomové práce: Téma holocaustu v díle Josefa Škvoreckého

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

Počet znaků: 125 698

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 26

Klíčová slova: narativní analýza, holocaust, židovství, variace témat, metoda kontrastu, nepřímá charakterizace

ANOTACE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Cílem bakalářské práce je analýza souboru Sedmiramenný svícen Josefa Škvoreckého. Naším záměrem je postihnout Škvoreckého dílo s uvedenou problematikou jako variantu k dobově obnovenému zájmu literatury o události válečného období a o pronásledování Židů. V bakalářské práci se soustředíme na narativní rozbor souboru Sedmiramenný svícen a budeme zkoumat, jak je prostřednictvím narativních prostředků budována tematická dominantna židovské zkušenosti, jaké nese znaky, jaké motivy a témata jsou v tomto případě použity a co je ve Škvoreckého povídkovém souboru Sedmiramenný svícen akcentováno.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRIMÁRNÍ LITERATURA

ŠKVORECKÝ, Josef. Sedmiramenný svícen. 1. vyd. Praha : Naše vojsko, 1964.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

FETTERS, Aleš. *Josef Škvorecký a Náchod*. 1. vyd. Liberec : Nakladatelství Bor, 2012. ISBN 9788087607053.

GLOSÍKOVÁ, Viera - SCHULZ, Antonín B. - MIKULÁŠEK, Alexej. *Literatura s hvězdou Davidovou : slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha : Votobia, 1998. ISBN 8072200194.

HEITLIGEROVÁ, Alena. *Ve stínu komunismu a holocaustu. ČEŠTÍ A SLOVENŠTÍ ŽIDÉ PO ROCE 1945*. 1. vyd. Praha : G plus G, 2007. ISBN 9788086103976.

HOLÝ, Jiří. *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. 1. vyd. Praha : Akropolis, 2011. ISBN 9788087481141.

CHATMAN, Seymour. *Příběh a diskurz. Narativní struktura v literatuře a filmu*. Brno : Host, 2008. ISBN 9788072942602.

KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. 1. vyd. Praha : Literární akademie, 2004. ISBN 8090310966.

KRIŠTOF, Václav – KRIŠTOFOVÁ, Zdena. *Knižka o Josefu Škvoreckém*. Praha : Společnost Josefa Škvoreckého, 1990.

MÜLLER, Ondřej – HAŠKOVEC, Vít – TATÍČKOVÁ, Irena. *Galerie géniů aneb kdo byl kdo*. 1. vyd. Praha : Albatros, 2000. ISBN 8000008998.

NOSEK, Bedřich - DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2011. ISBN 9788024615189.

Ottovo nakladatelství. *Ottova encyklopedie A–Ž*. 1. vyd. Praha : Ottovo nakladatelství, 2004. ISBN 8073600145.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jíloviště : MME Mercury Music & Entertainment s.r.o, 2007. ISBN 9788023992847.

PŘIBÁŇ, Michal. *Bibliografie Josefa Škvoreckého. Svazek 2, Česky publikované ohlasy, divadlo, film, televize, rozhlas*. 1. vyd. Praha : Literární akademie, 2005. ISBN 8086877140.

SADEK, Vladimír. *Židé : dějiny a kultura*. 3. vyd. Praha : Židovské muzeum, 1997. ISBN 8086889114.

SADOUL, Georges. *Dějiny světového filmu. Od Lumièra až do současné doby*. 2. vyd. Praha : Orbis, 1963. ISBN (Váz.).

SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* 2. vyd. 1. Brno : Barrister & Principal, 2010. ISBN 9788087029978.

ŠVÁBOVÁ, Jana - SCHULZ, Antonín B. - MIKULÁŠEK, Alexej. *Literatura s hvězdou Davidovou : slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století. II*. Praha : Votobia, 2002. ISBN 8072200828.

TRENSKÝ, Pavel. *Josef Škvorecký*. 1. vyd. Jinočany : H&H, 1995. ISBN 8085787792.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Bedřich Weiss. *Databáze Osobnosti kultury* [online]. Hradec Králové : Webdesign & SEO eStudio, 2012 [cit. 2013-11-15]. Dostupný z WWW : <<http://www.osobnosti-kultury.cz/bedrich-weiss-11377.html>>.

HAMAN, Aleš. O tak zvané „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře. In : *Česká literatura*, č. 4, 1961, s. 513 – 520.

Kulturní tvorba [online]. č. 4, r. 9, 1961, s. 8 [cit. 2014-2-20]. Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2001. Dostupný z WWW : <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=KultT/2.1964/8/14.png>>.

MILLS, Andrew J. *When Opportunism Knocks: Evaluating the Career of German Popular Entertainment Musician Peter Kreuder in the Third Reich*. [online] In : *Music Research Forum* [cit. 2013-02-20]. Dostupný z WWW : <<https://www.lsa.umich.edu/UMICH/german/Home/People/Mills%20When%20Opportunism%20Knocks.pdf>>.

Po druhé a na věky do svaté země. *Národní listy* [online]. č. 16, r. 79, 1939-05-08, s. 1 [cit. 2013-11-15]. Dostupný z WWW : <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=6920456&idpi=10475995>>.

Sicflajš. In : *ABZ slovník cizích slov* [online]. [cit. 2013-11-15]. Dostupný z WWW : <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/sicflajs>>.

St. Louis Blues. *NPR Music* [online]. [cit. 2014-02-14]. Dostupný z WWW : <<http://www.npr.org/blogs/ablogsupreme/2011/08/10/139377374/evolution-of-a-song-st-louis-blues>>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR. Josef Škvorecký. Slovník české literatury po roce 1945 [online]. Brno : Studio Vémola. ©2006 - 2011 [vid. 2012-10-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439&hl=josef+%C5%A1kvoreck%C3%BD+>>>.